

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

**Vize a sny do budoucna u preadolescentů žijících v
dětském domově**

Bakalářská práce

Autor práce: Diana Ciglerová
Studijní program: Rehabilitace
Studijní obor: Rehabilitační – psychosociální práce o postižené děti, dospělé
a seniory
Vedoucí práce: PhDr. Martina Hrušková, Ph.D.

Datum odevzdání práce: 3. 5. 2013

Abstrakt

Klíčová slova: deprivace - dětský domov – preadolescent – rodina – vize a sny

V teoretické části práce je popsáno období dospívání doplněné charakteristikou preadolescenta. Další kapitola je věnována popisu dospívajících jedinců žijících v ústavní péči. Za touto kapitolou následují typy zařízení pro výkon ústavní výchovy. Rodina je dalším tématem, na které je studie zaměřena. Rovněž se práce zabývá potřebami biologickými a psychologickými, které pokud nejsou dostatečně uspokojovány, dochází k deprivaci, která je zde také popsána.

Cílem práce bylo zjistit rozdíly v představách, vizích a snech u dětí v preadolescentním období, tedy ve věku v rozmezí 11- 14 let, které žijí v dětském domově v Plzni DOMINO, oproti dětem, které vyrůstají v běžné rodinné výchově. Výzkumnou otázkou bylo zjistit, jak si děti žijící v dětském domově představují svoji budoucnost. Základním prvkem souboru bylo osm respondentů z dětského domova DOMINO v Plzni, konkrétně čtyři chlapci a čtyři dívky. Výzkum byl realizován v průběhu mé praxe a dobrovolnických docházek do DD DOMINO, které trvaly cca od ledna do března 2013. Druhým základním prvkem bylo rovněž osm respondentů, ale žijících v rodině, opět čtyři dívky a čtyři chlapci. Tyto děti byly do výzkumu vybrány náhodným systematickým způsobem, na principu dobrovolnosti, pro nástin srovnání preadolescentů, kteří žijí v dětském domově oproti časným adolescentům z běžné rodinné výchovy. Výzkum byl prováděn ve stejném časovém horizontu jako u dětí z dětského domova.

Pro zpracování empirické části byl zvolen kvalitativní výzkum. Použita byla metoda dotazování, technika polostandardizovaného rozhovoru. Tematické okruhy rozhovorů byly zaměřeny na několik kategorií - na vysněné povolání dítěte, dále potom na největší dětské přání, na zájmy a koníčky dítěte a na co se dítě nejvíce těší. Data získaná z rozhovorů byla zpracována metodou trsů. Z výzkumu vyplývá, že děti z dětských domovů měly celkově nižší cíle, co se profesní kariéry týče. Většina dětí

z dětských domovů si chce zvolit pro své další studium odborné učiliště. Někteří jedinci z dětského domova měli sice vizi svého vysněného přání, ale přesto půjdou na jinou školu, respektive si nepůjdou za svým vysněným cílem. Důvodem pro zvolení si snazší cesty byl strach z něčeho nového, z neznáma. Děti chtějí mít své stálé zázemí, a ne měnit jeden ústav za druhým. Valná většina dětí z rodin pak chtěla nejlépe na vysokou školu a stát se například lékařkou či ekonomem, s tím, že si za svým cílem opravdu chtějí jít.

Ze zjištěných přání dětí z dětského domova vyplynulo, že jsou deprivované. Většina z nich si přála mít psa, kočku nebo koně, namísto navrácení se do původní rodiny či zlepšení vztahů v rodině. Několik dětí z rodin by toužilo také po nějakém zvířeti, je tedy možné, že doma jim není plně věnována pozornost, nebo naopak jim doma už chybí jen to zvíře k plné spokojenosti.

Koníčky a zájmy dětí se nijak zvlášť u dětí z dětských domovů oproti dětem z rodiny nelišily. V dětském domově chodí každé dítě na nějaký zájmový kroužek, z dotazovaných dětí z rodiny navštěvuje také každé dítě nějakou zájmovou činnost. Tyto koníčky se vesměs podobaly, děti chodí na různé sportovní aktivity, hrají na různé nástroje apod.

Převážná část dětí z dětských domovů i z rodin se těší na léto, na dovolenou, na volno apod. Vzhledem k tomu, že byl výzkum prováděn během školního roku, nejsou jejich odpovědi nijak zvlášť překvapivé. Pouze jediná respondentka z dětského domova se těší na to, až jednou bude bydlet s bratrem a jeden respondent se těší na návštěvu ke své babičce.

Tento výzkum může sloužit například k informovanosti vychovatelů z ústavních zařízení, rodičů dětí, ale i široké veřejnosti. Pojednává o tom, jak se odlišují představy a sny dětí v dětských domovech od dětí žijících v běžných rodinách, jakému povolání by se chtěly nejvíce věnovat, jaké jsou jejich zájmy a koníčky, jaké je jejich největší přání a na co se děti těší. Mohou se pak více přiblížit dětskému světu a pochopit jednou tak své děti, či děti, o které se starají.

Abstract

Key words: children's home – deprivation – dreams – family - preadolescent

In the theoretical part the period of adolescence is defined and it is completed with description of a preadolescent. Next chapter is devoted to description of a few pubescent children staying at a children's home. The survey of different types of facilities providing care for children without their own functional family follows. The topic of next chapter is family. The thesis also deals with biological and psychological needs which if they are not satisfied cause deprivation. The explanation of deprivation is also included.

The aim of the work was to find out the differences in ideas, visions and dreams of preadolescent children, i.e. children at the age of 11 to 14, staying at Domino children's home in Plzeň on the one side and children living in common families on the other side. The issue of the research was to find out how children from the home imagine their future life. The research involved eight respondents from the children's home – four boys and four girls. The research was carried out during the practical training of the author of the thesis and her voluntary activity at the children's home in the period January – March 2013. The research also included another eight respondents, again four boys and four girls, living in common families. These children were chosen on the basis of systematic random selection, on the principle of their free consent, to make comparison of preadolescents from a children's home and of early adolescents from common families possible. The research was implemented at the same period of time.

Qualitative research was chosen for processing of the empirical part. The following methods were used - method of questioning and technique of half-standard talk. The topics of talks were focused on some categories – a child's dream job, the greatest wishes, interests and leisure time activities and what the child is looking forward to the most. The data gained from talks were processed with a method of clusters. Below them a brief evaluation of the given data can be found.

The research shows that the children from the children's home had lower targets in terms of their professional careers. Most children from the children's home want to go on to technical training institutions. Some of them had vision of their dream but despite of this they will go to a different school, i.e. they will not try to make their dreams come true. The main reason for choosing an easier path was fear of something new, something unknown. Children want to have their permanent background and not to move from one establishment to another. Most children from families wanted to study at university and become a doctor or an economist and they really want to reach their objectives.

The fact of deprivation of the children from the children's home resulted clearly from their wishes. Most of them wished to have a dog, a cat or a horse and they would prefer a pet to going back to their families or to improvement of relationships in their families. A few children from families would also like to get an animal. It is possible that they do not get enough attention at home or, on the contrary, they are really happy and a pet is the only thing which they miss.

Interests and leisure time activities of both groups are quite similar. At the children's home each child attends a special club; the children from common families also have some special hobbies. These hobbies are similar; children do sports and play musical instruments.

The majority of the children from both groups are looking forward to summer, holidays, free time etc. This is not surprising because the research was done during the school year. Only one respondent from the home is looking forward to living with her brother and one respondent is looking forward to visiting his grandmother.

This research may help to increase information among educators from different institutions, among the children's parents and it also may serve as a source of information to the general public. It shows how dreams and visions of children from children's homes differ from dreams expressed by children living in common families, what their dream jobs are, which activities they like, what their great dreams are and what they are looking forward to. Thus, they may get closer to the world of children and understand better their own children or children they take care of.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne (datum)

.....

(jméno a příjmení)

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí práce, PhDr. Martině Hruškové Ph.D. za odborné vedení, poskytování konzultací a cenné rady.

Dále děkuji všem komunikačním partnerům, kteří mi věnovali svůj čas při rozhovorech.

Obsah

ÚVOD	11
1 TEORETICKÁ ČÁST	12
1.1 Dospívání	12
<i>1.1.1 Charakteristika preadolescenta</i>	<i>14</i>
1.2 Rodina	15
<i>1.2.1 Rozdělení struktury rodin</i>	<i>16</i>
<i>1.2.2 Typy rodin</i>	<i>16</i>
<i>1.2.2.1 Funkční rodina</i>	<i>16</i>
<i>1.2.2.2 Problémová rodina</i>	<i>16</i>
<i>1.2.2.3 Dysfunkční rodina</i>	<i>17</i>
1.2.3 Základní funkce rodiny	17
<i>1.2.3.1 Biologicko -- reprodukční funkce</i>	<i>17</i>
<i>1.2.3.2 Emocionální funkce</i>	<i>17</i>
<i>1.2.3.3 Ekonomicko - zabezpečovací funkce</i>	<i>18</i>
<i>1.2.3.4 Výchovná funkce</i>	<i>18</i>
1.3 Základní životní potřeby	18
<i>1.3.1 Obrázek 1: Hierarchie potřeb podle Maslowa:</i>	<i>20</i>
1.3.2 Psychické potřeby	21
<i>1.3.2.1 Potřeba stimulace, optimálního přísunu podnětů</i>	<i>21</i>
<i>1.3.2.2 Potřeba osobní identity, vlastního já</i>	<i>21</i>
<i>1.3.2.3 Potřeba „otevřené budoucnosti“, životní perspektivy</i>	<i>22</i>
1.4 Deprivace	22
<i>1.4.1 Hlavní faktory deprivace</i>	<i>23</i>

1.4.1.1 extrémní formy sociální izolace	23
1.4.1.2 ústavní výchova.....	23
1.4.1.3 separační prožitky.....	24
1.4.1.4 rodina.....	25
1.4.1.5 faktory, které působí na straně dítěte.....	26
1.5 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy	26
1.5.1 Dětský domov	27
1.5.2 Dětský domov se školou	28
1.5.3 Diagnostický ústav.....	28
1.5.4 Výchovný ústav.....	29
1.5.4.1 Život dětí v ústavní péči	30
1.5.4.2 Česká republika ve vztahu k ústavní péči	32
1.6 Dětský domov DOMINO, Plzeň	32
2 CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	35
2.1 Cíl práce:	35
2.2 Výzkumná otázka:	35
3 METODIKA VÝZKUMU.....	36
4 VÝSLEDKY	38
5 DISKUZE	47
6 ZÁVĚR	55
7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:	57
8 PŘÍLOHY	64

Seznam použitých zkratk

DD - Dětský domov

DÚ - Diagnostický ústav

VÚ - Výchovný ústav

ČR - Česká republika

tzv. - Takzvaně

EU - Evropská unie

ADHD - „Attention Deficit Hyperactivity Disorder“ – hyperkinetická porucha

MZ – Ministerstvo zdravotnictví

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

ŽK – Žákovská knížka

Úvod

Téma bakalářské práce jsem si zvolila proto, abych zjistila jaké představy, vize a sny mají děti žijící v dětském domově, oproti dětem z běžné rodinné výchovy. Mají vůbec nějaké představy do budoucnosti? Dále jsem chtěla zjistit, zda se přání a touhy dětí vyrůstajících v jiném prostředí liší a pokud ano, jak moc jsou tato přání odlišná?

Když se řekne slovo domov, každý si představí příjemnou atmosféru, místo, kde se člověk cítí dobře, lásku, rodinný krb. Domov je emočně spojený s naším dětstvím a vzpomínkami na něj. Jakmile však přidáme před zmíněné slovo přídavné jméno dětský, nikdo nemá v představě místo klidu, radosti a bezpečí. Většině z nás se vybaví představa zanedbávaného dítěte, které z různých důvodů nemá zázemí a možnost být s rodiči.

Česká republika patří v rámci Evropské unie mezi státy s největším počtem dětí umístěných v ústavní péči. Aby tomu tak v budoucnosti nebylo, je vhodné zaměřit se na prevenci a také na zlepšení současného stavu legislativy. V této době je nedostačující nabídka služeb pro „ohrožené rodiny“, zvláště je minimum terénních služeb, které by plnily preventivní funkci. Dále je nedostatek odborníků, kteří by se prevencí zabývali, což je další důvod k umístování dětí do institucionální péče.

Základním životním prostředím všech dětí by měla být rodina, díky které by mělo docházet k uspokojování primárních a sekundárních potřeb dítěte, proto je důležité zmíněnou prevenci nepodceňovat.

Problematika ústavní péče a práv dítěte je v posledních letech velice medializována. Systém náhradní péče o děti v ČR je nejednotný, je v něm zařazeno značné spektrum možných institucí a zvlášť zásadním nedostatkem je roztržičnost agendy péče o ohrožené děti, která je rozdělena do pěti ministerstev. Péčí o dítě se zabývá Ministerstvo vnitra, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo spravedlnosti a Ministerstvo práce a sociálních věcí (47).

Pokud je uvažováno o umístění dítěte do ústavní péče, měly by být při rozhodování na prvním místě vždy zohledňovány práva a potřeby dítěte.

1 TEORETICKÁ ČÁST

„Staří lidé věří všemu, lidé středního věku nedůvěřují ničemu, mladí lidé vědí všechno (10).“

Oscar Wilde

1.1 Dospívání

„Adolescence je doba prudkých změn, protestů, neukázněnosti, náladovosti a zdravotních rizik, která je završena zrozením mladého dospělého člověka (8, str. 25).“

Je to počátek ztráty rodičovské kontroly nad dětmi (8).

Existují tři fáze dospívání neboli adolescence:

1.) časná adolescence (cca 10 - 13let) - období puberty, kdy si děti kladou otázku: „Jsem vůbec normální?“

2.) střední adolescence (14 – 16 let) je přechod mezi pubertou a adolescencí, kdy si dospívající kladou otázku „Kdo vlastně jsem?“

3.) pozdní adolescence, (17 – 20 let) kdy dospívající chtějí znát odpověď na otázku: „Jaké je moje místo ve světě (8, 29)?“

Dospívání je tranzitorní období lidského života. Je na rozhraní mezi infantilní závislostí dítěte na rodičích - mezi známou a zažitou minulostí a nejistou budoucností zralého jedince (19, 6). Dospívající není ani dospělým, ani dítětem, je na přechodu těchto dvou vývojových stádií. Dospívající jsou soběstační, ale potřebují pozornost druhých lidí (11). Během dospívání zažívá zmiňovaná skupina velké úzkosti, snaží se však tyto pocity skrývat a působit před ostatními drsným dojmem (41).

Dospívající bývají často emočně labilní, jejich citové reakce jsou přehnané, přitom jsou však více zranitelní a vztahovační. To vše je důsledkem hormonálních změn, které se u nich odehrávají. Dospívající mívají často zvýšenou emoční labilitu, během které se jejich chování posunuje k negativním rozladům. V této vývojové etapě

bývá zmiňovaná skupina dospívajících více egocentrická, s vysokou potřebou sebehodnocení (29).

V tomto období bývají časté konflikty mezi zmiňovanou skupinou a rodiči, oporu si proto dospívající hledají především v sourozencích nebo u svých kamarádů. Patřit do nějaké skupiny je v tomto období subjektivně hodně důležité. Skupinová identita je přechodnou fází v rozvoji individuální identity. Během dospívání se u zmiňované skupiny rozvíjí introspekce, dospívající se zajímá o vnitřní světy svých nejbližších. Mají velikou fantazii, mnoho času tráví tzv. denním sněním. V tomto věku píše dospívající básně, romány, kreslí si obrazy apod. (29). Umělecká tvorba dospívajících pramení mimo jiné z důležitosti raných partnerských vztahů (28).

Protože naše inteligence roste přibližně do patnácti let, lze tedy říci, že takové intelektové schopnosti už mít nikdy nebudeme. Jelikož však mnoho úsudků nemají dospívající v tomto věku podložené zkušenostmi, mohou nám připadat jejich názory či nápady hloupé nebo směšné (33).

Studie, která se zabývala magnetickou rezonancí, přinesla přesvědčivý důkaz o tom, že mozek mladých lidí postupně roste a proměňuje se a v období dospívání je hotový jen přibližně z 80 %. Čelní lalok, který má na starosti kognitivní procesy, jako je například logické myšlení, schopnost ovládat impulzivní aktivitu či si stanovit priority a plánovat, dozrává jako poslední. U dívek je jeho vývoj dokončen až okolo 21 až 23 let a u chlapců ve věku 28 až 29 let. Jejich mozek je oproti dospělým lidem více citlivý na alkohol a jiné drogy. Dospívající dále představují skupinu lidí, která nejvíce trpí nedostatkem spánku, ačkoliv má spánek zásadní význam pro učení a paměť (9).

Mezi nejdůležitější vývojové úkoly tohoto období patří především úkol přijmout vlastní tělesné a zralejší vztahy s vrstevníky obou pohlaví, dosáhnout emocionální nezávislosti na rodičích a ostatních dospělých, dosáhnout určitého vzdělání, což je předpoklad pro pozdější ekonomickou nezávislost, připravit se na výběr povolání, rozvinout plně své intelektové schopnosti a vypracovat si potřebný pojmový systém, dosáhnout sociálně odpovědného chování, připravit se na budoucí rodinný život a dále budovat systém vědomých morálních hodnot (22).

1.1.1 Charakteristika preadolescenta

Jednotliví autoři mají pro toto období různá označení. Například Piaget má pro toto období termín – „Stádium formálných operací.“ Mezi 11. -15. rokem života se tvoří výbava abstraktního myšlení (41). Langmaier toto vývojové stádium označuje jako pubescence. Čáp má pro tuto životní etapu název prepuberta. Macek má pro toto období pojem časná adolescence.

Hlavní činností zmiňovaného vývojového stádia je učení, především sociální učení. Relman tvrdí, že preadolescent si již uvědomuje, že každý vidí určitou situaci ze svého hlediska. Dospívající je schopen sledovat interakci dvou lidí z pozice třetího (29).

V tomto období je hlavní charakteristikou „pubertální“ změna, s kterou začínají první náznaky pohlavní dospělosti. Mezi ní patří například menarché, která začíná u dívek většinou okolo 11 až 13 roku života, objevuje se vnější kontura prsou. U chlapců se začíná objevovat například poluce. Dále nastávají přípravné změny organismu, které se projevují výskytem druhotných pohlavních znaků a zrychleným růstem končetin i trupu (49). Právě zvýšení zájmu o vrstevníky, zvláště pak opačného pohlaví se posiluje právě díky sekundárním znakům. Je prokázáno, že sekundární akcelerace probíhá u dívek vyrůstajících v sociálně silnějším životním prostředí zdárněji, než u dívek žijících v sociálně slabších životních podmínkách (25). Daleko pozitivněji tyto pubertální proměny vnímají chlapci oproti dívkám. Chlapci usilují o růst svalové hmoty, se kterou je spojena síla a výkon, naopak dívky mají v tomto období „mnohá omezení“, mezi které patří větší kontrola a sledovanost od rodičů, omezení v souvislosti s menstruací, dále pak větší nároky na fyzický vzhled (25, 29).

Není překvapivé, že v časné adolescenci trpí děti nízkým sebevědomím, přecitlivělostí ve vztahu k vlastní osobě. Obrovské množství energie pohlíží starosti, které se týkají jejich vlastních nedostatků (9). Ve vyspělých zemích se na popisované období často nahlíží jako vůbec na nejobtížnější (27).

1.2 Rodina

„Všechny šťastné rodiny jsou si navzájem podobné, každá nešťastná rodina je nešťastná svým způsobem (43).“

V tradičním pojetí je rodina skupina lidí, která je spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků, mezi které patří například sňatek či adopce (38). Rodina je také základní jednotkou každé společnosti. Propojuje generace, vytváří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity. Rodina nejen „formuje“ člověka z biologického hlediska, ale také mu zprostředkovává začlenění do jeho kultury a společnosti. Rodina je jednotkou se společným hospodářstvím a bydlením (37).

Vazba mezi matkou a dítětem je pro dítě prvním a také nejdůležitějším vztahem v životě. Když se vazba mezi matkou a dítětem nepodaří v pořádku vybudovat, může u dítěte nastat problém v podobě těžkého navazování blízkých vztahů. Jeden z hlavních znaků rodinné výchovy je vytrvalost, kdy hloubka citových vztahů je „věčná“.

V ústavní péči, jakou je třeba dětský domov, vzniká také důležitý citový vztah dítěte k vychovateli. Rozdíl je ten, že v kolektivních zařízeních netrvají citové vztahy tak dlouhou dobu - nejde o celoživotní vztah. Děti si po několika letech po odchodu z ústavní péče ani nevzpomenou na jména svých bývalých vychovatelů. Některé psychologické výzkumy tvrdí, že člověk, v našem případě vychovatel/ka může mít blízký vztah podobný vztahu rodiče s dítětem maximálně s deseti dětmi. Proto můžeme tvrdit, že vztah vychovatele k dítěti nemůže být zcela dostatečný (34).

Pokud dítě během svého života prožilo ve své primární rodině odloučení, ztrátu, zneužívání nebo jinou tragickou událost, často je posuzována u dítěte neschopnost se s někým o něco dělit, především o rodiče a osobní prostor (2).

Rodinná výchova je „nenaprogramovaná“, může se zdát jakousi nahodilou improvizací, je vázána na situaci a jedinečnost, individualitu dítěte a jeho rodičů. Rodina působí oboustranně – vzájemně, směřuje jak od rodičů k dítěti, tak i od dítěte k rodičům. Rodina by měla být místem soužití, spolupráce, souhry, sounáležitosti a sdílení. V dobré rodině je kladen důraz na rozvoj vnitřní kontroly, na rozvoj vnitřních zábran, kritérií a regulativů, na zvnitřněné společné vědomí toho, co je správné a špatné,

zlé a dobré. Vyvíjí se zde tzv. kontrola na dálku, překračující daný čas a prostor („co by tomu řekl táta nebo máma“ (22)).

1.2.1 Rozdělení struktury rodin

- Nukleární rodina je složená pouze z matky, otce a jejich biologických, či adoptovaných dětí. Toto je v současné době základní myšlenka rodinné jednotky (21).
- Rozšířená rodina je ta, která se z nukleární rodiny rozšířila o novou rodinu v další generaci
- Orientační rodina je ta rodina, do které jsme se narodili.
- Referenční rodina je ta, kterou jsme si sami založili (37).

1.2.2 Typy rodin

1.2.2.1 Funkční rodina

V populaci se vyskytuje asi u 85 % rodin. V této rodině jsou zajištěné podmínky k fyziologickému vývoji dítěte. Dítě má zde veškeré podmínky k dobrému prosperování. V této rodině jsou uspokojovány veškeré potřeby dítěte. Funguje zde vzájemný respekt, láska, komunikace (54).

1.2.2.2 Problémová rodina

V populaci je problémových rodin přibližně 12-13%. Jsou zde závažnější poruchy, některých nebo všech funkcí. Přesto neznamenají vážnější ohrožení rodinného systému, či vývoje dítěte. Rodina dokáže tyto problémy vyřešit sama, případně je vhodné využít krátkodobé pomoci zvenčí (54).

1.2.2.3 Dysfunkční rodina

Takových rodin je cca 2%. V těchto rodinách je již nutné opatření zvenčí, rodina tuto situaci není schopna řešit sama. Jsou zde tak závažné poruchy, které bezprostředně ohrožují vývoj a prospěch dítěte nebo ničí rodinu jako celek (54).

Těchto rodin je v populaci naštěstí nejméně, a to přibližně 0,5%. Tato rodina zcela selhává v plnění svých úkolů, poslání. Z této rodiny není pro dítě jiného východiska, než dítě odebrat a přemístit ho do náhradní rodiny, či institucionální péče (54).

1.2.3 Základní funkce rodiny

1.2.3.1 Biologicko -- reprodukční funkce

Rodina je základní jednotkou plození nových generací. I když se všude ve světě rodí děti mimo manželský svazek, nikde není ilegimita přímo schvalována (25). Nejde jen o to přivést dítě na svět, ale jde i zabezpečení mu potřebných podmínek do života a jeho další vývoj (15).

1.2.3.2 Emocionální funkce

Emočnímu uspokojení se dostává každému členu rodiny. Mělo by se tak dít rovnoměrně, tedy bez úkoru u ostatních členů rodiny (25). Tato funkce se stává zvlášť důležitou vzhledem ke zvýšené labilitě moderní rodiny. Je vázána na plně rozvinutého člověka, zralého, odpovědného, pro kterého není citový vztah něčím chvilkovým, ale trvalou bazí jistoty a citovým zázemím pro všechny její členy. Je potřebná jak pro děti, tak pro dospělé, v různé podobě. Zájem o dítě a sledování jeho prospěchu pramení zejména z emočnosti, zajišťující harmonický život rodiny i pocit celkového uspokojení a životního naplnění pro všechny její členy (15).

1.2.3.3 Ekonomicko - zabezpečovací funkce

V každé rodině se hospodaří, přes finanční zdroje se vede domácnost (25). Netýká se jen oblasti materiální, přechází i do oblasti sociální, duševní až duchovní. V nejširším pojetí má tedy za úkol poskytovat svým členům životní jistoty (15).

1.2.3.4 Výchovná funkce

Rodina integruje dítě do společnosti, učí ho základnímu společenskému chování, předává mu základní kulturní vzorce (25). Vždy by se měl prosazovat nejlepší zájem a prospěch dítěte, ochraňovat jej před nepříznivými situacemi, učit jej, aby bylo schopno samo jim čelit a překonávat je. Těžištěm je v podstatě prosazování a ochrana dětských práv, tak jak jsou obsaženy v Úmluvě o právech dítěte (15).

Jiný autor udává pouze tyto tři základní funkce:

1. Starání se o tělesné potřeby svých členů – jídlo, přístřeší, ochrana, péče o zdraví.
2. Vedení dětí k samostatnosti, nezávislosti, individualitě. Děti by měly být s to opustit rodičovské hnízdo.
3. Péče o osobnostní rozvoj rodičů (43)

1.3 Základní životní potřeby

Rodinu dělá rodinou mimo jiné to, že uspokojuje zejména základní životní potřeby dítěte. Nejde však jen o jednostranný proces, uspokojování základních životních potřeb by mělo probíhat i opačným způsobem, a to od dětí k rodičům. Rodičem není myšlen pouze biologický rodič, ale jsou mezi to počítáni ti, co se s dítětem pravidelně setkávají,

sdílí s ním svůj čas, radosti a strasti (34). Abychom mohli hodnotit situaci dítěte a tím mimo jiné zjistit, zda je ohrožené či zanedbané, je třeba znát základní potřeby dítěte (36).

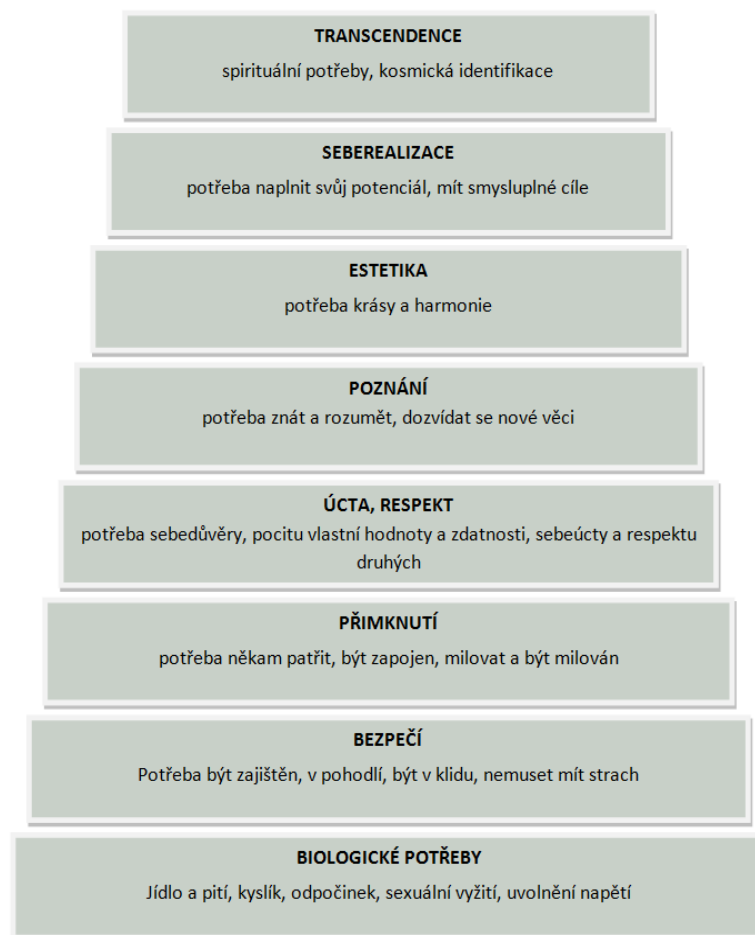
Dle Ch. Towleové patří mezi základní životní potřeby dítěte:

- fyzické zdraví a tělesný rozvoj (včetně lékařských prohlídek, dostatečné výživy)
- duševní a citový rozvoj
- vztahy s druhými, s čím souvisí osobnostní rozvoj
- duchovní rozvoj (36)

Potřebami se dále zabýval americký psycholog Abraham Herold Maslow, který je autorem hierarchické pyramidy potřeb, (viz obrázek 1) kterou uspořádal od nejzákladnějších potřeb – nutných k přežití - jakou je potřeba **biologická**. Tato potřeba leží na milovské pyramidě zcela nejnižší. Bez naplnění nejnižší položené potřeby nelze dosáhnout potřeb uložených výše.

Člověk má fyziologické potřeby společné s vyššími savci. Maslow to vyjadřuje slovy, že pokud je člověk hladový, potom veškeré jeho schopnosti jsou pouze ve službách uspokojení hladu (46). Jde tedy o ty nejzákladnější potřeby, mezi něž patří potřeba kyslíku – nadechnutí, potřeba zbavit se oxidu uhličitého - vydechnutí, potřeba potravy, potřeba vody, vyměšování, sexuální potřeba, potřeba laktace, odpočinek, teplo, světlo, prostor apod. Jsou zajišťovány instinktivními mechanismy, ontogeneticky jsou tyto potřeby nejpůvodnější. Maslow tvrdí, že nejvíce jsou uspokojeny všechny potřeby dítěte během těhotenství (46, 48).

1.3.1 Obrázek 1: Hierarchie potřeb podle Maslowa:

Zdroj: BEDRNOVÁ, Eva et al. Management osobního rozvoje: duševní hygiena, sebeřízení a efektivní životní styl. Praha: Management Press, 2009. s. 263. ISBN 978-80-7261-198-0.

Hlavní životní potřebou dle prof. Matějčka je „potřeba dobře se narodit“. Je tedy žádané, aby bylo dítě zdravé, chtěné, vítané, disponující všemi předpoklady a schopnostmi pro jeho všestranný rozvoj (52, 49).

1.3.2 Psychické potřeby

Při zkoumání dětí v kolektivních výchovných zařízeních mimo vlastní rodinu, nebo i ve vlastních rodinách, které však funkci rodiny neplnily, bylo odvozeno několik základních psychických potřeb nutných k tomu, aby se dítě vyvíjelo ve zdravou osobnost. Pokud dochází k neuspokojení těchto potřeb dlouhodobě, dochází k deprivaci (15).

1.3.2.1 Potřeba stimulace, optimálního přísunu podnětů.

Dítě potřebuje přiměřené množství, kvalitu a proměnlivost podnětů.

- Potřeba „smysluplného světa“, potřeba podmínek pro účinné učení.

Je potřeba, aby se dítě orientovalo v chaosu podnětů, který na něj doléhá. Je důležité, aby byl ve věcech jistý smysl a řád. Pomocí této potřeby se dítě dokáže „učit jak se učit“, nabývá zkušeností, přizpůsobuje se životním podmínkám, osvojuje si pracovní postupy i strategie společenského chování (15).

- Potřeba jistoty, bezpečí.

U dítěte je potřeba bezpečí a jistoty naplňována především mateřskou osobou. Je důležité, aby tento vztah byl vzájemný, trvalý, láskyplný. Díky této potřebě se dítě naučí nejen lásku přijímat, ale později také opětvovat (15).

1.3.2.2 Potřeba osobní identity, vlastního já.

Opakem tomu je anonymita. Dítě hledá vzory nejdříve u primárního vychovatele, postupem času nachází své vlastní já, které však během dospívání opět hledá. Snaží se najít svou vlastní identitu. Pro uspokojivé zařazení do společnosti je třeba patřičné sebeúcty a sebevědomí.(15, 26).

1.3.2.3 Potřeba „otevřené budoucnosti“, životní perspektivy.

Budoucnost, která je uzavřená, vyvolává v lidech zoufalství. Naopak ta budoucnost, která se člověku otevírá, přináší naději (15, 26).

1.4 Deprivace

„Psychická deprivace je psychický stav, vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu (35, str. 198).“

Existuje několik forem projevu deprivace. Deprivace se může projevit například tehdy, když dítě nemá dostatek podnětů, které by na něj působily, žije obklopen prázdnými prostory, v prostředí chudém na podněty (14).

Pokud je však na dítě kladeno nadměrné množství podnětů, může i to vést k deprivaci. Dítě je přetěžováno, nehledají se jeho opravdové potřeby. Tento problém, způsobující deprivaci je nazýván tzv. over protektivní matky.

Dalším důsledkem deprivace je skutečnost nedostatečné prostorové nebo časové styčnosti. Dítě si nemůže zvyknout na prostředí, ve kterém žije, na pečující osoby, jelikož je všechno stále měněno. Pro dítě jsou pak tyto procesy zmatené, dezorganizované a nečitelné.

Pokud nemá dítě stálý kontakt s matkou minimálně do tří let věku, hrozí deprivace v procesu integrace vlastního Já. Dítě má problémy s nacházením vlastní identity, ve vlastním sebepojetí, se sebedůvěrou. Dítě těžko rozlišuje Já od Ty. (Chybějící vztah matky s dítětem má kromě této formy deprivace i deprivaci projevující se v procesu socializace, ta patří mezi nejčastěji popisovanou deprivaci. Pokud matka neumí přijmout mateřskou roli, nemá zájem o dítě, tak se u něj nerozvíjí tzv. Sociální Já, a proto nedokáže chápat potřeby jiných, všeobecně uznávané normy, přání jiných a nedokáže se vcítit do ostatních (14).

1.4.1 Hlavní faktory deprivace

1.4.1.1 extrémní formy sociální izolace

Těchto případů není mnoho. Mezi extrémní formu sociální izolace patří například výchova dětí se zvířaty („Koluchova Twins, indické vlčí děti Amala a Kamala, tři děti z okolí Mělníka z r. 1971) či izolování dětí od lidské společnosti psychicky narušenými rodiči (Kaspar Hauser, po něm je i tento syndrom následků krajní sociální izolace pojmenován). Tato izolace ústí do celkové retardace (14, 4, 26).

1.4.1.2 ústavní výchova

Z. Matějček a J. Langmeier rozlišují pět způsobů, kterými se děti z ústavní péče vyrovnávají se svou deprivací v návaznosti na budoucí vlastní partnerské vztahy (14).

Poměrně dobře přizpůsobené děti

Tyto děti bývaly miláčky oddělení, když byly malé, dokázaly se upnout, najít blízký vztah se sestrou či vychovatelkou. Proto mají alespoň přiměřeně uspokojené psychické potřeby. Cizí návštěvníky neprovokují, předvádívě na ně nedorážejí, nekoketují s nimi, ale klidným způsobem s nimi navazují kontakt. Takových dětí je přibližně polovina. Pokud se však tyto dostanou mimo své milované prostředí, hrozí nebezpečí v podobě traumat dítěte apod. Tyto děti bývají sebestředné, selhávají v partnerských vztazích, jsou neschopní odolávat novým lákadlům (14, 26).

Útlumový typ

Pokud si děti, které patří mezi tzv. „útlumové děti“ chtějí v budoucnu založit rodinu, hrozí velké nebezpečí, že rodina bude nefunkční. U těchto dětí totiž deprivace způsobuje buď nižší inteligenci, nebo aktivitu. Tyto děti nebývají dostatečně stimulovány, nejsou schopny vylákat si pozornosti, bývají nápadně pasivní až apatické (14, 26).

Sociálně hyperaktivní děti

Tomuto typu dětí často chybí pozornost, nezáměrně vyvolaný nemožností být vázaný k „mateřské osobě“. Protože u těchto dětí není problémem inteligence, přesto často končí ve speciálních a praktických školách. Nemají problém navazovat vztahy s cizími lidmi, o veškeré dění ve svém okolí se zajímají, ale na ničem se samy aktivně nepodílejí. Nejsou vhodnými partnery pro citové vztahy, neznají totiž věrnost, jsou promiskuitní (14).

Sociálně provokující děti

Tato skupina dětí je velice provokativní, rády si vynucují pozornost personálu, jsou žárlivé, agresivní, práva na lásku se domáhají útokem, nenávisť. Když jsou však tyto děti přiřazeny do adoptivní péče, často se jejich chování zlepšuje natolik, že dokáží být velmi dobrými partnery a rodiči ve vlastní rodině. Jsou velice empatictí na problémy kolem sebe (14).

Bezcitné děti

„Bezcitný“ děti vyhledávají uspokojení v nižších potřebách jako je přejídání, masturbace, manipulace s věcmi, nezáměrně o lidi, trápení zvířat či ostatních dětí, pěstování své krásy nebo jiné tělesné přednosti z důvodu nepatřičného uspokojení svých citových potřeb. Nebývají dobrými partnery, je v podstatě nemožné u těchto dětí očekávat převratnou adaptaci na manželskou a rodičovskou roli. Velkým negativem je, že jejich abnormality často mohou projevit až v intimitě partnerského života, do té doby mohou zůstat latentní (14).

1.4.1.3 separační prožitky

Při dlouhodobém odloučení matky s dítětem v prvních 3- 5 letech života, je možné narušení duševního zdraví dítěte ještě v dospělosti (14). Jsou popsány tři fáze chování u dětí ve věku od 18 do 24 měsíců při odloučení od matky.

1. Fáze protestu - dítě pláče, shání matku

2. Fáze zoufalství - v tuto dobu již dítě ztrácí naději, že matku přivolá zpátky, pláče i křičí méně, odvrací se od svého okolí ve stavu hluboké stísněnosti

3. Fáze popření touhy po matce - dítě potlačí své city k matce a připoutá se na někoho jiného, přitom tím jiným může být i hračka (14).

1.4.1.4 rodina

Dítě může být deprivované i ve vlastním rodinném prostředí a to když:

Rodiče se o dítě nemohou starat

Jedná se o důvody, které souvisejí s nepříznivými podmínkami a situacemi jako je například přírodní katastrofa, při poruchách ve fungování celé společnosti, kterou může být válka, bída, hladomor. Nebo při narušení celkového rodinného systému jakým je invalidita, úmrtí, nemoc či nepříznivý zdravotní stav dítěte, který mu zapříčiňuje žít doma (14).

Rodiče se nedokážou starat o dítě

Rodiče nejsou schopni zajistit dítěti přiměřený vývoj vzhledem ke své vlastní nezralosti, neschopnosti se vyrovnat se zvláštními situacemi, nebo nejsou schopni přijmout základní společenské normy. Mohou sem patřit i rozvádějící se, či rozvedení rodiče, kteří neví, jak si v této situaci počínat. Nebo je rodiči zabraňováno v péči o dítě rodiče druhým (14, 53).

Rodiče se nechtějí o dítě starat

Příčiny bývají v poruše osobnosti rodičů, kteří neplní náležitě své rodičovské povinnosti. Rodiče nedopřávají svým dětem potřebnou péči, někdy je i opouštějí (14).

Rodiče dítě týrají a zneužívají

Rodiče dětem ubližují, týrají je, zneužívají je, mají k nim nepřátelský až hostilní vztah. Toto zacházení může vést až ke smrti dítěte (14, 53).

Rodiče se o dítě nadměrně starají

Ani tato výchova není v pořádku. Dítě bývá při takovéhle výchově rozmazlené, není připravené na samostatný život, není schopné respektovat druhé lidi (14).

1.4.1.5 faktory, které působí na straně dítěte

Mezi tyto faktory patří poruchy smyslové, poruchy řeči a motorické poruchy u dítěte. Překážkou bránící v přiměřeném uspokojování potřeb není tedy jen prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, problém může být v dítěti samém (26, 53).

1.5 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

„Ústav je do jisté míry světem pro sebe, ostrovem soběstačného řádu, v němž je život omezenější a předvídatelnější než v okolním sociálním prostředí (39, str. 19).“

Mezi tyto zařízení podle zákona č. 109 / 2002 Sbírky patří:

- a) dětský domov
- b) diagnostický ústav
- c) výchovný ústav
- d) dětský domov se školou

Dětem v těchto domovech je poskytováno plné přímé zaopatření a to:

- stravování, ubytování a ošacení
- učební potřeby a pomůcky
- úhrada nezbytně nutných nákladů na vzdělávání
- úhrada nákladů na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění, pokud nebyla péče vyžádána osobami odpovědnými za výchovu

- kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení
- úhrada nákladů na dopravu do místa školy (12)

Mezi zařízení institucionální péče pro děti dále patří kojenecký ústav nebo dětský domov pro děti do 3let, který však spadá pod resort Ministerstva zdravotnictví České republiky (MZ). Pod Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky (MPSV) spadají sociální služby a domovy pro osoby se zdravotním postižením (24). Dítě, které je svěřeno do ústavní péče, náleží pod MŠMT, MZ či MPSV není svěřeno do péče konkrétního vychovatele či náhradního rodiče. Patří do péče neosobní státní instituce, kde konkrétní vychovatelé či náhradní rodiče přijímají jen částečnou odpovědnost za dítě. Dálkovým opatrovníkem bývá pro dítě příslušná sociální pracovnice (31).

1.5.1 Dětský domov

Dětský domov (dále jen DD) je zařízení pro děti, které nemají možnost vyrůstat v rodině buď z toho důvodu, že žádnou rodinu nemají, nebo proto, že rodina není schopna či není ochotna se o dítě starat (38). Je určen pro děti tělesně i duševně zdravé, bez výrazných výchovných problémů. Převážně jsou děti do DD přijímány ze sociálních důvodů. Děti vyrůstající v DD bývají často poznamenáni deprivacími vlivy a sociální izolací. (54) V ČR existovaly dva druhy dětských domovů – DD internátního typu a DD rodinného typu. Nyní existuje už pouze DD rodinného typu. Přijímány jsou děti od 3 do 18 let, které mají možnost zůstat v domově až do doby ukončení přípravy na povolání, tedy až do 26 let. Způsob života v tomto domově připomíná život v rodině. Může zde být umístěno nejméně 6, maximálně však 8 dětí. Vychovatelé v DD jsou oslovováni teta a strýc (45). Sourozenci jsou umísťovány do jedné rodinné skupiny, jen z výjimečných důvodů se sourozenci umísťují odděleně (12). Celkový počet zařízení DD v krajích České republiky je podrobně znázorněn v Příloze 1.

Kritéria, která nejčastěji vedou k umístění dětí do DD:

- alkoholismus a užívání návykových látek rodiči
- prostituce matky
- zneužívání a týrání dětí
- nezvládnutá výchova
- nízká sociální úroveň rodiny
- trestná činnost rodičů
- osiření (17)

1.5.2 Dětský domov se školou

Do dětského domova se školou (dále jen DDŠ) jsou zpravidla umísťovány děti ve věku od 6 let do ukončení povinné školní docházky, se závažnými poruchami chování, které mají nařízenou ústavní péči. Mají tak „závažnou“ poruchu chování, že narušují výuku a ohrožují tím ostatní děti ve vzdělávání, proto zde musí být umístěny (do roku 2002 byl DDŠ označován jako „výchovný ústav pro děti“). Záměrem DDŠ je eliminace dopadů na jedince a společnost, zabránění prohlubování poruch chování (12).

1.5.3 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav (dále jen DÚ) plní diagnostické úkoly, vyšetřuje se zde úroveň dítěte pedagogickou a psychologickou činností. Dále plní úkoly vzdělávací, terapeutické, které především směřují k nápravě poruch v sociálních vztazích a v chování dítěte. Výchovné a sociální, organizační a koordinační, které směřují k prohloubení a ke sjednocení odborných postupů v ostatních zařízeních (12). Pobyť

dítěte v diagnostickém ústavu trvá průměrně 6 až 8 týdnů, po této době by měla být určena další vhodná péče, kterou bývá nejčastěji DD či VÚ (38). V DÚ jsou zřizovány nejméně 3 výchovné skupiny pro účely komplexního vyšetření dětí. V jedné skupině může být nejméně čtyři, nejvíce však šest svěřenců, výjimky jsou akceptovány pouze s udělením ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Diagnostický ústav je rozdělen na čtyři pracoviště, a to na pracoviště záchytné, pracoviště sociální práce, diagnostické a výchovně vzdělávací (19).

1.5.4 Výchovný ústav

Výchovný ústav (dále jen VÚ) pečuje o děti, které jsou starší 15let. Výjimkou může být dítě starší 12let, které má uloženou ochrannou výchovu a v jeho chování jsou tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou, mají závažné poruchy chování a byla u nich nařízena ochranná či ústavní výchova (zřizují se však odděleně). Základní organizační jednotkou výchovného ústavu je tzv. výchovná skupina, kde může být minimálně pět, maximálně osm svěřenců, děti jsou zde umístěny dle různého věku i pohlaví.

V celém výchovném ústavu však může být nejvýše šest výchovných skupin, nejméně pak skupiny dvě. Součástí výchovného ústavu bývá škola, kde mohou děti dokončit svoji povinnou školní docházku nebo střední školu. Hlavním úkolem výchovného ústavu je resocializace dítěte, jeho převýchova a integrace dítěte do běžného života (12).

1.5.4.1 Život dětí v ústavní péči

Tak jako pro každého dospívajícího, tak i pro dítě, žijící v institucionálních podmínkách je nesmírně důležitá emocionální podpora blízké osoby. Díky této osobě dospívající zažívá pocit potřeby se vzdělávat, dodržovat určité normy, režim, či potřebu změnit své chování. Tento člověk poukazuje dospívajícího na pokroky, které zvládl. Avšak v ústavní péči „osoba“, podmínka, která je důležitá pro úspěšnou reedukaci, chybí. Dle výzkumu, který byl realizován v letech 2006-2008 bylo zjištěno, že klienti výchovných ústavů nejvíce vyjadřují potřebu kontaktu s blízkými osobami a rodinou. Zařízení je pro ně zvláště těžké v tom, že jsou odebráni od své rodiny. Čas, který tráví se svoji rodinou, při uložení ústavní výchovy se jim zdá krátký (24).

Klienti dále hovoří o potřebě podpory, ochrany, chtějí někam patřit, v ústavu nemají nikoho, komu by se mohli svěřit se svými strasti a problémy, nikoho kdo by o ně jevil opravdový zájem. Dospívající chtějí najít vztah, který je postavený na respektu, ale především na rovnocenném vztahu, nechápou, proč s nimi pedagogové nemohou komunikovat na rovnocenné úrovni. Pro zmiňovanou skupinu je důležité nebýt v uzavřeném prostoru. Potřebují mít svobodu, volnost. Život se neodehrává vevnitř, nýbrž venku. Být v ústavu je odnětí svobody a volnosti pohybu (24).

Dospívajícím, vyrůstajícím v ústavní péči chybí soukromí, čas jen pro sebe. Nikdy nejsou v domově, či v ústavu sami (24).

„Je to neuvěřitelný, ale vychouška zde sedí, poslouchá nás, čumí a mračí se. Kdo pochopí, co znamená nikdy v životě nemít soukromí...“ (7, str.45); „Zvláštním citem, vypěstovaným z dětských domovů, z toho života bez soukromí, kdy všechno bylo společný a dítě mělo jen pár svejch věcí ve věčně otevřený skříňce, jsem poznala, že tašku otevřela ona (7, str.33).“

Adolescenti potřebují být vyzýváni k péči o sebe sama, chtějí vyjádřit to, co sami chtějí a potřebují. V ústavní péči se dětem této potřebě nedostává, nejsou strůjci svého vlastního osudu. (*„Stejně jsme nikdy předtím o sobě nerozhodovala. Ani o tom, jestli budu mít třeba hnědý nebo červený boty, jestli si dám k večeři rizoto nebo třeba párek s kremžskou hořčicí, jestli půjdu v neděli do kina nebo zůstanu trčet u televize. Vybrali za mě jiný. A nebyli to rodiče. Jak bych teda teď mohla říct, co bych chtěla*

v životě (7, str.8). Děti, žijící v DD, či v jiné ústavní péči žijí daleko více přítomností, netěší se na budoucnost, nemají tolik přání a vizí, jako mají děti žijící mimo ústavní péči (34). Děti potřebují ke správnému vývoji tzv. "otevřenou budoucnost" (32).

Každý jedinec, který má za sebou umístění do jakéhokoliv reedukačního zařízení má za sebou jistou deprivaci zkušenost, ústavní péče nikdy nemůže konkurovat funkčnímu rodinnému prostředí (24).

V současné době jsou mladiství v dětských domovech agresivnější, sociálně zdatnější, sebevědomější a mají větší potřebu se vymezovat proti autoritám. Děti znají dobře svá práva a hlásí se o ně, nenechají si zasahovat do svého života. Jsou náročnější na uspokojování svých potřeb, biologických, sociálních i psychických. To se odráží i na jejich nárocích na stravu a oblečení. Jsou náročnější i na náplni volného času a terapeutických aktivitách (18).

Děti, umístěné v ústavní péči pocházejí poslední dobou často z rozvrácených a kriminálních rodin, vykazují nižší znalosti a klesá u nich zájem o vzdělání. Dále u dětí stoupá závislost na návykových látkách, a proto drogy, alkohol, či hrací automaty jsou pořád narůstajícím problémem v ústavních zařízeních. Děti v institucionální péči mají problém pochopit následky svého chování. Mají problém se sebevědomím a se zvýšenou emocionální vzrušivostí. Většina těchto dětí pochází buď z dysfunkčních nebo z afunkčních rodin.

Mezi výchovné problémy dětí, umístěných v ústavní péči, patří nejvíce kouření, neplnění školních povinností, pozdní příchody, syndrom ADHD, špatné hospodaření s penězi a krádeže. Mezi jejich charakterové vlastnosti patří často lenost, lži a vulgarita. Neochota v pomoci druhým lidem, vzpurnost, nedostatečné sebeovládání, neschopnost řešit racionálně konflikty, pomlouvání, intriky apod. Tyto děti jsou však obvykle velice zranitelné, vystrašené, citlivé (24).

1.5.4.2 Česká republika ve vztahu k ústavní péči

Česká republika patří k zemím s nejvyšším počtem institucionalizovaných dětí v Evropské unii. V celé EU je cca 140 000 umístěných dětí, ČR této sumě napomáhá skoro z 10%, tedy cca 11 000 lidmi. Přitom její celkový podíl na počtu lidí v EU je asi 2% (1). Ovšem více než polovina těchto dětí spadá pod ústavy sociální péče. Dalších cca 2 000 dětí se vztahuje k dětem do tří let, které jsou v dětských centrech. Tyto děti se většinou ze 2 / 3 vracejí zpátky domů. DD, DDŠ, VÚ, DÚ se týká „pouze“ přibližně 8 000 dětí, viz Příloha 2 (42).

1.6 Dětský domov DOMINO, Plzeň

DD DOMINO v Plzni, byl otevřen 26. 8. 1986. Od té doby funguje celoročně, s nepřetržitým provozem. Maximální počet dětí, který zde může být umístěn, je 56. Děti jsou umístěny do jedné ze 7 rodinných skupin, přičemž 7 rodinná skupina je určena pro „děti“ ve věku od 18 do 26 let, u kterých je vyšší míra samostatnosti. Studují nebo se připravují na budoucí povolání.

Umístění dětí do DD DOMINO probíhá na základě doporučení od Dětského diagnostického ústavu v Plzni. DD v Plzni plní funkci výchovnou, hmotnou, sociální péči pro děti s převážně fyziologickým duševním vývojem, které nemohou být z vážných důvodů vychovávány ve vlastní rodině a nemohou být momentálně ani osvojeny nebo umístěny v jiné náhradní péči. V DD se při výchovně vzdělávací činnosti uplatňují neformální, organizační metody, které podněcují optimální psychosociální vývoj dítěte a jeho rozvoj vzhledem k individualitě potřeb dítěte (16).

V DD jsou zaměstnáni vychovatelé, asistenti pedagoga, zástupce ředitele, ředitelka, sociální pracovnice, účetní, hospodářka, vedoucí školní jídelny, kuchařky, zdravotní sestra, školník, švadlena, pradlena a uklízečky (16).

Při zařazování dětí do rodinné skupiny se DD snaží o dodržování sourozeneckých vazeb. Ve výjimečných případech se stává, že musí být sourozenec z různých důvodů umístěn i v jiné skupině. A to například tehdy, když mezi sourozenci není dobrý vztah.

O složení dětí do rodinných skupin rozhoduje a schvaluje pedagogická rada. Pokud se dítěti v dané rodinné skupině nelíbí, má možnost dobrovolně přejít do skupiny jiné. V každé rodinné skupině pracují tři vychovatelé a dvě asistentky pedagoga, kteří se v péči o děti střídají. Jednou týdně navštěvuje jednotlivou rodinnou skupinu psycholožka. DD organizuje několik projektů, kterými jsou – Doučování, Šikovné děti, Totem, Kopaná, Zpěv a tanec, Zdravý životní styl, Nové knihy a informace (16).

Režim dne v DD Plzeň DOMINO

6 : 45 – 7 : 00	vstávání, ranní hygiena, kontrola zdravotního stavu u dětí
7 : 00 – 7 : 30	snídaně, příprava dětí na cestu do školy
7 : 30 – 7 : 45	cesta do školy
12 : 00 – 13 : 30	návrat dětí ze školy, oběd
13 : 30 – 14 : 00	polední klid, osobní volno
14 : 00 – 15 : 00	kontrola ŽK, uklízení, příprava na učení
15 : 00	odpolední svačina
15 : 30 – 16 : 30	dokončení přípravy na učení
16 : 30 – 18 : 00	osobní volno, vycházka dle dohody, zájmová činnost dětí
18 : 00 – 19 : 00	večeře
19 : 00 – 19 : 30	úklid společných prostor podle daného rozpisu na týden
19 : 30 – 20 : 00	osobní hygiena dětí
20 : 00 – 22 : 00	ukládání ke spánku podle věku dítěte

Zdroj: ERBOVÁ, Naďa. Výroční zpráva o činnosti dětského domova Domino 2011/2012 [online]. Poslední aktualizace 25. 10. 2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupný z WWW: <http://ddomino.webgarden.cz/rubriky/dokumenty>

Dodržování takto stanoveného režimu dne není vždy striktní. Večerka se například může posunout u starších dětí v souladu s hygienickými a výchovnými zásadami a respektováním naplánovaných činností. O víkendu, nebo státních svátcích je dětem v DD povoleno spát až do 9: 00 hodin. Každé dítě z DD musí chodit na vybraný zájmový kroužek v rámci DD nebo mimo něj. Děti si mohou sami vybrat, na jaký kroužek budou docházet. Vychovatelé či vychovatelky se jim však snaží pomoci najít pro ně tu činnost, ke které mají děti vlohly.

Děti mají povoleny minimálně tři vycházky za týden. Každé dítě dostává v DD DOMINO kapesné, které se odvíjí od jeho věku, od toho jak plní povinnosti, které vyplývají z Vnitřního řádu a režimu DD. Podle toho, jak respektují pokyny vychovatele a ostatních zaměstnanců, přihlíží se k dodržování zásad společenského chování, hodnotí se chování vůči ostatním dětem v DD a dodržování včasných návratů z vycházek (16).

Výše kapesného na měsíc činí:

nejvýše 45 Kč, nejméně 30 Kč pro dítě do 6 let

nejvýše 120 Kč, nejméně 80 Kč pro dítě ve věku od 6 do 10 let

nejvýše 210 Kč a nejméně 140 Kč pro dítě ve věku od 10 do 15 let

nejvýše 300 Kč a nejméně 200 Kč pro dítě ve věku od 15 do 26 let

Dále dítě dostává osobní dary k narozeninám, k úspěšnému ukončení studia apod. Podle zákona č.109/ 2002 Sb. při dosažení zletitosti a odchodu dítěte z DD se poskytuje dítěti jednorázový příspěvek v maximální hodnotě 15 000 Kč. (15 000 Kč při pobytu, který je delší než 8 let bez závažných výchovných problémů, do 10 000 Kč při délce v pobytu 5- 8 let, do 8 000 Kč při délce pobytu 3- 5 let) (16).

2 CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

2.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce bylo zjistit rozdíly v představách, vizích a snech u dětí v preadolescentním věku, tedy ve věku v rozmezí 11- 14 let, které žijí v dětském domově oproti dětem, které vyrůstají v běžné rodinné výchově.

2.2 Výzkumná otázka

Jaký je profil snů o budoucnosti, dítěte v preadolescentním věku, vyrůstajícího v DD?

3 METODIKA VÝZKUMU

Do výzkumné části bakalářské práce byl zvolen kvalitativní typ výzkumu, který umožňuje získat více dat od komunikačních partnerů. Kvalitativní výzkum je „nenumerické šetření a interpretace sociální reality“, cílem je odkrývat význam, který je podložený sdělovanými informacemi. Dále je tento typ výzkumu vysvětlován tak, že by neměl dosahovat pomocí statistických procedur či jiných způsobů kvantifikace. Klíčovými slovy jsou pro kvalitativní výzkum jedinečnost, neopakovatelnost, kontextuálnost, procesudálnost a dynamika. Tazatel může zkoumat fenomén v přirozeném prostředí, ale výsledky pak mohou být ovlivněny výzkumníkem a jeho preferencemi (40).

Zdrojem dat byly polostandardizované rozhovory. ale tazatel musí mít předem připravený plán rozhovoru, aby získal jemu potřebné informace (40). Mezi nevýhodu polostandardizovaného rozhovoru patří například velká náročnost tazatele, obtížná statistická zpracovatelnost výsledků (23). Tento typ sběru dat se mi zdá být zajímavý tím, že má dotazovaný přímý kontakt s tazatelem a je možné přímo reagovat na jeho výpovědi.

Data byla analyzována pomocí metody vytváření trsů. Tato metoda slouží ke seskupení a konceptualizaci určitých výroků do skupin, respektive trsů, dle určitých jevů, místa apod. Díky tomuto procesu vznikají obecnější, induktivně zformované kategorie, jejichž zařazení do daného trsu je asociováno s jistými opakujícími se prvky. Společným takovým znakem může například tematický překryv, když vyhledáváme ve výrocích osob všechny takové pasáže, které se týkají jednoho ohraničeného tématu. Primárním principem metody vytváření trsů je postaven na srovnávání a agregaci dat, má dimenzi určité hierarchizace, jelikož v ní prostřednictvím kategorizace zvolených hlavních složek formujeme složky obecnější (40).

Charakteristika výzkumného souboru

Ze základního souboru, který tvořilo 56 dětí umístěných v DD Plzeň, bylo pro výzkumný vzorek vybráno osm komunikačních partnerů, z toho čtyři chlapci a čtyři děvčata. Výzkum byl uskutečněn během mé praxe a dobrovolnických docházek v DD DOMINO, které trvaly od ledna roku 2013 do března 2013. Nejstaršímu dotazovanému bylo 14 let, nejmladšímu komunikačnímu partnerovi 11 let.

Do druhého základního souboru bylo vybráno rovněž 8 komunikačních partnerů. Do této skupiny spadaly děti žijící v běžné rodinné výchově. Byly vybrány čtyři děvčata a čtyři chlapci opět ve věku v rozmezí 11 – 14 věku života. Děti byly vybrány náhodným systematickým způsobem na principu dobrovolnosti, jako nástin srovnání snů preadolescentů z DD a dětí mimo DD.

4 VÝSLEDKY

Shrnutí kategorií:

- přání
- vysněné povolání
- koníček
- těšení

Níže uvedené tabulky podávají informace od komunikačních partnerů vzniklé za pomoci polostandardizovaných rozhovorů, tříděné technikou nazývanou trsy.

Tabulka 1: Počet dětí v DD, v rodině

<i>Děti</i>	Dívky	Chlapci
DD	4	4
Rodina	4	4

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 1 pojednává o rozložení zkoumaných dětí. Děti z DD bylo stejně, jako děti z rodinné výchovy. Celkem byly rozhovory vedené s 16 dětmi – s 8 chlapci a s 8 děvčaty.

Tabulka 2: Rozložení věku dětí z DD a dětí vyrůstajících v rodině

Věkové rozložení komunikačních partnerů			
Děti z DD		Děti z rodiny	
Respondent	Věk	Respondent	Věk
A	14	CH	14
B	11	I	11
C	13	J	13
D	12	K	12
E	12	L	13
F	11	M	11
G	14	N	14
H	11	O	11

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 2 znázorňuje základní identifikační údaje dotazovaných komunikačních partnerů, jejich označení a věk. Dotazovaným bylo v rozmezí 11 – 14 let.

Tabulka 3: Vysněný výběr povolání

Respondent	Pohlaví	Věk	Umístění	Vysněné zaměstnání
A	dívka	14	DD	jezdectví
B	dívka	11	DD	veterina
C	dívka	13	DD	designérka
D	dívka	12	DD	kosmetička
E	chlapec	12	DD	lakýrník
F	chlapec	11	DD	kuchař
G	chlapec	14	DD	záchranář
H	chlapec	11	DD	Batman
CH	dívka	14	Rodina	medicína
I	dívka	11	Rodina	pokerový hráč
J	dívka	13	Rodina	lékařka
K	dívka	12	Rodina	umělkyně / malířka
L	chlapec	13	Rodina	hokejista / podnikatel / ekonom
M	chlapec	11	Rodina	IT správce
N	chlapec	14	Rodina	rybář
O	chlapec	11	Rodina	automechanik

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 3 znázorňuje vysněné povolání dětí z DD a dětí z běžné rodinné výchovy. Z tabulky vyplývá, že až na dvě dotazované děti, které se shodly ve výběru v povolání medicíny, mají děti odlišné vize, co se profesní kariéry týče. Dva z 16 komunikačních partnerů by chtěli pracovat v umělecké sféře - jedna dívka by se chtěla stát designérkou, druhá malířkou. Jeden chlapec uvedl iracionální přání ve volbě svého vysněného zaměstnání, chce se stát Batmanem. Komunikační partnerka A, která by se nejraději

věnovala jezdeckví, však dodává: „*Chtěla sem dycky nejvíc na jezdeckou školu, páč jezdím na koních, ale ta není v Plzeňském kraji, tak bych musela změnit děcák, no tak tam radši nepudu. Takže pudu na cukrářku.*“ Podobný přístup měla i komunikační partnerka B, která by si přála být veterinářkou. Dodala, že půjde nakonec na kadeřnici. Jako důvod uvádí: „*Ta je jen v Brně nebo kde prej, tak bych musela do děcáku tam a já chci bydlet s tím bráchou, takže bych musela zas někam do děcáku a to fak nechci!*“

Tabulka 4: Vysněné přání

Respondent	Pohlaví	Věk	Umístění	Vysněné přání
A	dívka	14	DD	ranč, spousta koní
B	dívka	11	DD	pes
C	dívka	13	DD	slavná návrhářka
D	dívka	12	DD	velká rodina
E	chlapec	12	DD	pes
F	chlapec	11	DD	pes
G	chlapec	14	DD	pes, barák, holka
H	chlapec	11	DD	obrovskéj barák, nařvaný auto
CH	dívka	14	rodina	barák ve Švýcarsku, pes
I	dívka	11	rodina	cestování (vidět velkoměsto), pes
J	dívka	13	rodina	cestování
K	dívka	12	rodina	být rocková hvězda
L	chlapec	13	rodina	velkej barák, rodina, být šťastný
M	chlapec	11	rodina	velký barák, hodně koček a psů
N	chlapec	14	rodina	chytit velkou rybu
O	chlapec	11	rodina	auto značky Audi

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 4 poukazuje na největší přání dotazovaných dětí. Nejvíce, 6 z 18 komunikačních partnerů si přeje psa. Dále se mezi přáními objevují i jiná zvířata, a to kočky a koně. Pět dětí uvádí, že by si přálo mít dům, z čehož tři jedinci by si přáli mít „obrovský barák“, jeden komunikační partner by si přál žít a mít barák ve Švýcarsku. Dvě děti by si přály cestovat. Jedna dívka by toužila: „(...) *Poznat, jak to chodí jinde, nejradši bych viděla nějaký megaměsto, jako je Tokio, New York, Miami nebo Dubaj.*“

Druhá dívka, která uvedla za své přání také cestování, by chtěla: „*Chtěla bych děsně cestovat, chci se podívat do Paříže, do Disneylandu.*“ Dva chlapci by si nejvíce přáli auto. Tři dívky by si přály být úspěšné - jedna z nich by se chtěla stát slavnou návrhářkou, druhá má za sen být rockovou hvězdou a třetí uvádí jako vytoužené přání úspěch v tancování. Dva z komunikačních partnerů uvedli, že by si přáli mít rodinu. Jen jedenkrát se objevilo přání – být šťastný, chytit velkou rybu a mít holku.

Tabulka 5: Zájmy a koníčky dětí z DD a dětí z rodiny

Respondent	Pohlaví	Věk	Umístění	Zájmy a koníčky
A	dívka	14	DD	jízda na koních a péče o ně
B	dívka	11	DD	tanec - hip- hop, zumba, aerobic
C	dívka	13	DD	malování
D	dívka	12	DD	keramika
E	chlapec	12	DD	plavání
F	chlapec	11	DD	fotbal, plavání
G	chlapec	14	DD	breakdance
H	chlapec	11	DD	flétna, kung - fu na počítači
CH	dívka	14	rodina	tenis, plavání, hra na piano
I	dívka	11	rodina	tancování - disco styl
J	dívka	13	rodina	step, klavír, sborový zpěv
K	dívka	12	rodina	malování, domácí práce, chození ven s kamarády
L	chlapec	13	rodina	fotbal, počítačové hry, NHL
M	chlapec	11	rodina	řecko- římský zápas
N	chlapec	14	rodina	rybářství, počítač
O	chlapec	11	rodina	basketball, karate

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 5 znázorňuje zájmy dětí, které jsou velice různorodé. Překvapivě jen tři komunikační partneři uvádějí mezi své záliby počítač. Tři děti považují za své hobby tanec - konkrétně breakdance, disco, hip – hop, zumbu a aerobic. Mezi koníčky se dále objevuje například fotbal, plavání, basketball a rybářství. Dva chlapce z rodiny baví „agresivní sport“, a to karate a řecko – římský zápas. Několik dětí se věnuje hudební

činnosti. Pouze komunikační partnerka K uvádí, že ji baví chodit ven s kamarády a domácí práce.

Tabulka 6: Na co se děti nejvíce těší:

Respondent	Pohlaví	Věk	Umístění	Na co se děti nejvíce těší
A	dívka	14	DD	na léto
B	dívka	11	DD	na bydlení s bratrem
C	dívka	13	DD	až budu dospělá
D	dívka	12	DD	na odstranění rovnátek
E	chlapec	12	DD	na volno
F	chlapec	11	DD	ani nevím
G	chlapec	14	DD	na prázdniny
H	chlapec	11	DD	za babi
CH	dívka	14	rodina	na lyže do Alp
I	dívka	11	rodina	na víkend
J	dívka	13	rodina	na dovolenou
K	dívka	12	rodina	na tábor
L	chlapec	13	rodina	na konec školního roku
M	chlapec	11	rodina	na Vánoce
N	chlapec	14	rodina	na narožky
O	chlapec	11	rodina	na Ligu mistrů

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 6 znázorňuje, na co se děti nejvíce těší. Bylo jen na jejich zvážení, zda bude jejich tužba myšlena z dlouhodobého či z krátkodobého hlediska. Většina z dotazovaných komunikačních partnerů se vzhledem k dotazování uprostřed školního roku těšila na dovolené, na volno, na víkend, na konec školního roku a na léto. Jeden

chlapec odpověděl, že se nejvíce těší za babi. „*Těším se za babi, má tam takovýho černýho malýho psa.*“ Vzhledem k jeho odpovědi se však spíš těší na psa babičky. Jen jedna dívka se těší na to, až bude bydlet se svým bratrem a nebudu tedy už ubytovaná v DD. Komunikační partnerka C se těší na to, až bude dospělá: „*Až budu dospělá a budu si moct dělat, co chci, chci se už konečně osamostatnit.*“ Komunikační partner N se těší na své narozeniny: „*Na narozky, mám slíbeno, že budu pak moct chodit o hodinu dýl domů v pátek.*“ Jen jeden chlapec odpověděl, že ani neví, na co se těší.

5 DISKUZE

Práce je směřována k odhalení představ, vizí a snů dětí žijících v institucionálním zařízení, konkrétně v dětském domově (dále jen DD). Výzkumnou otázkou je zjišťováno, jak si děti žijící v DD představují svoji budoucnost. Výzkumný prvek je tvořen osmi dětmi z DD a osmi dětmi z běžné rodinné výchovy.

Rodinný typ DD umožňuje dětem bydlení, které se snaží navodit atmosféru, připomínající v co nejvyšší míře běžnou rodinu. Škoviera tvrdí: „*Dětský domov tzv. rodinného typu – navzdory tomu, že proklamuje náhradu skutečného domova, vytváří pouze iluzi reálného domova. Je jen jakousi protézou* (51, str. 115).“ Problémem se však jeví nízké personální obsazení. V jedné rodinné skupině, jak je již zmíněno, kde žije sedm dětí, pracují tři vychovatelé, kteří se v péči o dítě střídají. Z pozorování na školní praxi a na dobrovolnických docházkách v DD Plzeň DOMINO, bylo zjištěno, že vychovatel má na starosti velké množství administrativy. S dětmi se dělají úkoly do školy, je třeba připravit večeři, vyprat prádlo apod. Kde je však čas strávený s dítětem mimo povinnosti? Domnívám se, že je v DD nedostatek času na to, aby si vychovatel s dítětem popovídal. Podle Dunovského se však i v běžné rodině vytrácí společný čas strávený dítětem s rodiči. Přibližně 60 % rodičů udává, že je trápí málo času, který s dětmi tráví (15). Většinou se vychovatelé v DD dětí pouze zeptají, jak se měly a jak bylo ve škole. To je v podstatě vše, o čem spolu denně děti s vychovatelem hovoří. Na více jim nezbyvá čas, proto se vychovatelé se nemohou plně věnovat individualitě dítěte. Gotwalldová upozorňuje na vysoké množství svěřenců proti počtu vychovatelů (17). Dětem pak pochopitelně chybí modelové chování - napodobující běžné situace v rodině. Kovařík se domnívá, že dětem z ústavní péče chybí společné plánování, řešení konfliktů, rodinných bouří, usmiřování se, uklidnění a odpuštění, jež děti z rodiny s rodiči prožívají (22). Dunovský (15) však konstatuje, že i v rodinách ubývá společně tráveného času a další společné činnosti. Vytrácejí se například setkání kolem rodinného stolu, které napomáhají vytváření, rekonstruování a propojování individuálních životních historií a usnadňují tak zařazování vlastních zkušeností dítěte do kontextu rodiny Vychovatelé v DD jsou oslovováni teta a strýc (45). Oslovení

„strejdo“ a „tétu“ má navodit zdání rodinné atmosféry. V běžné rodině přeci také říkáme „maminko“ a „tatínku.“ Avšak označení „maminka“ či „tatínek“ používáme zpravidla jen pro jednu osobu. V ústavní péči dochází k fluktuaci vychovatelů. Z tohoto důvodu není termín „strejda“ / „teta“ spojen s konkrétní osobou, ale s početnou množinou osob, vychovatelů. Děti byly zvyklé jakéhokoliv dospělého v rámci DD oslovovat „strejdo“ či „teto.“ Poté však nejsou schopny vnímat vychovatele tolik jako osobnost, pokud označení „strejda“ / „teta“ reprezentuje až několik desítek lidí. Děti si po několika letech, po opuštění ústavní péče nevzpomenou na jména svých bývalých vychovatelů, což se může jevit jako prospektivní problém v navazování vztahů a schopnosti vnímat autority. Některé psychologické výzkumy tvrdí, že vychovatel/ka může mít blízký vztah podobný vztahu rodiče s dítětem nejvíce s deseti dětmi (34). Vztah vychovatele a dítěte tedy nemůže být dostačující.

Jsem toho názoru, že děti z DD rodinného typu jsou poměrně dobře připraveny na samostatný život a odchod z DD. Od útlého věku má dítě v domově každý den specifickou povinnost. Mladší pomáhají starším, chodí na nákupy, s pomocí vychovatele vaří, perou, žehlí, luxují atd. Starší děti každý den vyzvedávají své mladší kamarády ze školy, doprovázejí je na konkrétní kroužek nebo dítě vodí zpět z kroužku domů. Na děti je však kladeno značné množství požadavků. Například jedna 17letá slečna z DD musela každý den po vyučování vyzvednout mladší chlapce ze školy. Často jim pak pomáhala s úkoly, dále šla na nákup, a teprve poté měla trochu času pro sebe, ale to jen do doby nástupu dalších povinností, kdy šla mýt podlahu atd. Myslím si, že mladistvý, žijící v rodinné péči má více času na své osobní zájmy. Matějček, Langmaier říkají: *„Dítě v rodině tráví asi 8 hodin denně volnou činností (hrou) a 2 hodiny činností řízenou (hygienickými činnostmi, povinnostmi, přikázanou hrou apod.). Dítě v DD má velikou jednotvárnost života (26. str. 79).“*

Škoviera míní, že během pobytu v DD se dítě mnohdy setká s až nadstandardními materiálními podmínkami (51). Zastávám se téhož názoru. Děti, se kterými jsem měla možnost být v DD v kontaktu, si materiálních věcí nadmíru neváží. Například měly značné množství stolních her a puzzlí, které jim však ležely ve skříni zpravidla rozbité, nebo částečně poztrácené. Děti dostávají mnoho dárků od různých sponzorů, městských

obvodů a podobných organizací. Ačkoliv Langmaier, Matějček se zastávají názoru: „*Mnoho času tráví ústavní děti tím, že čekají, „až na ně přijde řada“.* Dostanou do ruky sedmkrát méně hraček a ostatních předmětů než děti v rodinách (26, str. 79).“

Co se týče profesní kariéry, vybírají si děti většinou jako jejich vysněné zaměstnání to, které vidí u svého staršího sourozence nebo chovance. („*Chci být lakýrnik, jako je David (17letý chlapec žijící s Davidem ve stejné rodinné skupině). Kdybych mohl, nařídil bych všem, aby měli barevný dům, bylo by na světě hned veseleji.*“; komunikační partner E, z DD) ; („*Chtěla bych jít na nějakou prestižní školu, něco jako chodí moje ségra (medicína).*“ ;komunikační partner J, z rodiny). Podle odpovědí některých dotazovaných dětí z DD jsem došla k úsudku, že pro dítě je důležitou motivací ve výběru povolání fakt, že mohou zůstat ve stejném DD. („*Chtěla sem dycky nejmíc na jezdeckou školu, páč jezdím na koních, ale ta není v Plzeňském kraji, tak bych musela změnit děcák, no tak tam radši nepudu. Takže pudu na cukrářku.*“; komunikační partnerka A). Podobně odpovídala na vysněné povolání i další komunikační partnerka: „*Chtěla sem na veterinu, ale ta je jen v Brně nebo kde prej, tak bych musela do děcáku tam a já chci bydlet s tím bráchou, takle bych musela zas někam do děcáku a to fak nechci!*“; komunikační partnerka B). Děti z DD se bojí jakýchkoliv změn. Nechtějí chodit z „ústavu do ústavu“, zvykat si na nové lidi a prostředí. Matějček (35) je toho názoru, že je důležité snažit se zabránit tomu, aby se dítě stěhovalo „z ústavu do ústavu“, ale i hojněmu střídání vychovatelů. Než aby si děti vybraly školu, která by mohla vést k naplnění jejich snu, zvolí si raději aktuální jistotu. Kalinowski, Pelka dodávají: „*(..) každý jedinec, který se ocitne v péči instituce, má schopnost stát se „kovářem“ vlastního osudu na území reedukačního zařízení (20, str. 44).*“ Každé dítě z institucionálního zařízení má tedy podle autora možnost vytvářet si takové podmínky, aby si mohlo samo určit, co potřebuje. Děti z DD měly při výběru práce převážně nižší požadavky, než děti z rodiny. Většina respondentů z rodiny si přála studovat VŠ, nebo alespoň SŠ, viz kapitola Výsledky, tabulka 3. Jen jeden chlapec z DD by si přál studovat na VŠ, konkrétně záchranáře. Chlapec uvádí: „*(...)Už odmala jsem nějak cejtil, že bych chtěl lidem pomáhat.*“ Děti z DD často podceňují své schopnosti, nevěří si, a tak si ve výsledku volí raději méně náročnou školu. Gotwalldová ve své metodické

příručce píše, že děti, které jsou vychovávány v ústavní péči, často dosahují nízké úrovně vzdělání - nižší, než jim umožňuje jejich vrozená inteligence (17). Stejného názoru je i Kubíčková, která tvrdí, že jedinci, kteří vyrůstají v DD, obecně vykazují nízkou úroveň školní vzdálenosti (24). Jeden z dotazovaných chlapců z DD měl dokonce iracionální přání, a to stát se Batmanem. Jsem toho názoru, že děti z DD nemají jistotu v budoucnosti. Aby se dítě dobře vyvíjelo, potřebuje určitou stálost, přehlednost prostředí, potřebuje životní jistotu a jasný výhled do budoucnosti (30). Žijí jen přítomností, snaží se vyhnout myšlenkám na to, čím by chtěly být. Na minulost raději nemyslí a budoucnosti se bojí. Pokud se dítě soustředí jen na přítomnost, ochuzuje se tím jeho emocionalita (51). Matějček (34) konstatuje, že děti, žijící v DD, či v jiné ústavní péči žijí daleko více přítomností, netěší se na budoucnost, nemají tolik přání a vizí, jako mají děti žijící mimo ústavní péči. S tímto názorem se plně ztotožňují. Děti nemají jasnou představu o tom, čím by chtěly být, co by si přály a čeho chtějí dosáhnout. Na stejnou otázku některé děti reagují během chvíle zcela odlišnou odpovědí. Některým otázkám týkající se budoucnosti se raději snaží vyhnout a změni téma rozhovoru, nebo se chovají tak, jakoby danou otázku vůbec neslyšely. Děti z ústavní péče nepřemýšlejí o budoucnosti, nemají vlastní touhy, přání ani sny vzhledem k jejich nezpracovaným zážitkům z minulosti (5). Matějček s Langmaierem se domnívají, že ta budoucnost, která je uzavřená, vyvolává v lidech zoufalství. Naopak ta budoucnost, která se člověku otevírá, přináší naději (38). Děti z DD nemají žádné jistoty, nic o co by se mohly opřít, co je trvalé, s čím mohou do budoucna počítat. *Dětský domov nabízí především přístup tady a teď. Umožňuje sice dítěti pobyt až do jeho 25 let, ale žádnou jistotu kontinuity – nikdo dítěti nezajistí stejné vychovatele, stejné „sourozence“ na celou dobu jeho pobytu. Neumožňuje mu ani dostatečné a bezpečné prožití psychosociálních krizí. Od koho a jak se má dítě odpoutávat, když mu často chybí skutečná vazba?“ (51, str. 125).*

Jaká mají děti vychovávány v DD a v rodině přání do budoucnosti? Jsou zcela odlišná, nebo se alespoň částečně podobají? Mohou být dokonce stejná?

Smutné je, že se dnes u dětí potlačuje snění a rozvoj fantazie. Ačkoliv snít je něco tak přirozeného, co může změnit naše neúčelné myšlenky a postoje, které v našich

současných názorech převažují. Abychom si svá přání mohli splnit, potřebujeme mít čas snít, zahloubat se, ponořit do svého nitra, co nejvíce času využít pro sebe. A navíc množství lásky a pozornosti, které věnujeme svým myšlenkám či přáním, určuje, do jaké míry se nám také splní (13).

Převážná část dětí z DD na jejich vysněné přání odpověděla, že by si přála nějakého „domácího mazlíčka“, nejvíce pak psa, viz kapitola Výsledky, tabulka 4. Žila jsem v domnění, že děti z DD budou mít „vznešenější“ přání, jako například vrátit se zpět do své původní rodiny, nebo přání, aby se jejich rodiče polepšili apod. Žádné z dotazovaných dětí podobným způsobem neodpovědělo. Zvolením psa za své největší přání, vypovídá o jejich silné deprivaci. Dle Gotwalldové je deprivace důsledkem odloučení od rodiny a dlouhodobého pobytu v ústavním zařízení (17). Pomalu ztrácejí víru, že by se vůbec někdy ještě vrátily domů. Hledají k uspokojení potřeb jako je láska, obětí a pomazlení raději psa, který je nezklame. Kubičková se domnívá, že: „*každý jedinec, umístěný do reedukačního zařízení má za sebou vážnou deprivaci zkušenost, která je ve výchovných ústavech více a více prohlubována*“ (24). Jak říká Donovanová, viz výše, děti potřebují mít čas snít. Dítě v DD však nemá dostatečný prostor ke snění, není ani chvíli o samotě. Kubičková tvrdí: „*Dospívajícím jedincům (v zařízení) chybí malý koutek, který by byl jen jejich, nebo i skříňka, kam by si mohli uložit své věci.*“ (24, str. 17) Děti, žijící v rodině mají často svůj vlastní pokoj, kde si mohou rekapitulovat svůj uplynulý den, přemýšlet o tom, co budou zítra dělat, čeho by chtěly v životě dosáhnout apod. V tomto věku už rodiče své děti většinou alespoň na chvíli nechají doma samotné. Děti z DD však nikdy nejsou sami, žijí v dětském pokoji s dalšími dětmi a vychovatel je stále s nimi v zařízení. Macek je názoru, že dospívající tráví mnoho času denním sněním, mají velkou fantazii. V tomto období píší dospívající zpravidla často básně, povídky a velice využívají své fantazie (29). V knize od Březinové, popisuje své soukromí chovankyně takto: „*Je to neuvěřitelný, ale vychouška zde sedí, poslouchá nás, čumí a mračí se. Kdo pochopí, co znamená nikdy v životě nemít soukromí (...)* (7, str. 45).“

Dva komunikační partneři z rodiny uvedli, že by chtěly cestovat, jedna dívka by dokonce chtěla žít v cizí zemi. Ani jedno dítě z DD na otázku o vytouženém přání

neodpovědělo, že ho láká cestování. Komunikační partner O, žijící v rodině, by si přál auto značky Audi, jiné auto si prý nepřeje. Komunikační partner, z DD, si přeje „nařvané auto“. Pavlas je toho názoru, že: „*Nedostatek jistoty se snažíme vyrovnat jistými vnějšími symboly jako je oblečení nebo drahé věci* (44, str.18).“ Několik dětí uvedlo, že by si přálo mít velkou rodinu a obrovský dům. Z toho je zřejmé, že děti mají touhu někam patřit a chtějí mít svůj domov. Kubíčková uvádí, že děti nejvíce vyjadřují potřebu kontaktu s „blízkými lidmi“, respektive rodinou (24).

Každé dítě z DD musí povinně chodit na kroužek, který by ho mohl bavit, a na který má vlohly. Pokud je dítě dostatečně zabavené smysluplnou volnočasovou aktivitou, vzniká pak menší riziko například pouličních „partiček“, které se dopouštějí trestných činností, pijí alkohol, nebo užívají drogy. Děti jezdí několikrát za rok na akce pořádané DD, na nichž se setká i více rodinných skupin najednou. Domnívám se, že je prospěšné, že se rodinné skupiny alespoň někdy slučují. Děti by neměly stále být jen mezi stejnými lidmi. Měly by poznávat nové lidi, hledat si přátele na více místech. Pro děti z DD je obtížnější najít si kamarády, než pro děti z rodin. Když jsem byla s dvěma chlapci z DD na procházce, potkali jsme jejich známé ze školy. Začali se jim ošklivě posmívat, že „*děčák dostal vycházku, musí mít ale dozor*“ atd. Podle reakcí chlapců jsem usoudila, že jsou na podobné reakce už zvyklí. Chlapci se zřejmě často setkávají se stigmatizací, kvůli jejich rodinné situaci. „*Naší snahou musí být co nejmenší stigmatizace dětí pobytem v dětském domově* (55).“ Posměšky od ostatních jim neustále připomínají, že nemají zázemí jako ostatní. Tyto úšklebky navíc definují ústavní péči jako dominantní znak jejich identity, což pravděpodobně negativně ovlivňuje i jejich sebepojetí. Takovéto situace, zřejmě nenapomáhají k zdravé reflexi a vyrovnání se svou minulostí, přítomností. Naopak se dá očekávat potlačení problému a jeho tabuizace. Jejich status „dítě z děčáku“ pravděpodobně zvyšuje riziko jejich šikany ze strany vrstevníků. Jistou míru stigmatizace by navíc mohl obdržet i vrstevník, který by se chtěl s „dítětem z děčáku“ kamarádit, což znovu komplikuje jejich začlenění mezi děti s běžnou rodinnou péčí. Jedná se tak o nezamýšlený důsledek politiky integrace. Gotwalldová se ve své sbírce zmiňuje, že se děti z ústavní péče hůře integrují do společnosti, nejsou schopni navazovat trvalé mezilidské vztahy, ty navozují jen účelově

a povrchně (17). Při zkoumání „koníčků“ a zájmů dětí viz kapitola Výsledky, tabulka 5, bylo zjištěno, že jen jedna respondentka uvedla, že ji baví chodit ven s kamarády. Matějček (32) říká, že popisované věkové období je obdobím kamarádství, kolektivního života a přátelství. Předpokládalo se tedy, že více dětí své kamarády uvede do svých zájmů. Obecně se mezi zájmy objevily sportovní činnosti, například tanec, tenis a plavání. U dvou chlapců se objevily bojové, agresivní sporty, konkrétně řecko – římský zápas a karate. Dalším „koníčkem“ dětí pak byla starost o zvířata, umělecká činnost jako je keramika a malování, rybářství apod. Děti z DD i děti z rodiny uvedly mezi své koníčky hudební nástroj, a to piano a flétnu. Pouze tři celkově dotazovaných jedinců uvádějí mezi svoji zálibu počítač. Dospívající jedinci, kteří byli účastní výzkumu, mají celkem široké spektrum „kvalitních zálib“, a to jak děti vyrůstající v DD, tak i děti z rodiny. Gotwalldová se domnívá, že pokud je pouze jeden vychovatel na směně na skupinu dětí, není možné umožnit dítěti individuální program daný například nadáním dítěte (17). S tímto tvrzením souhlasím. Přesto, že si dítě samo vybírá, jaký zájmový kroužek by chtělo navštěvovat, musí být (alespoň u mladších dětí) kroužek v dostatečné vzdálenosti od domova. Příkladem z mého pozorování je jedenáctiletý chlapec, který projevuje vlohy pro fotbal. Chlapec hraje za průměrný fotbalový tým, ve kterém vyniká. Má o něj zájem prestižní tým Viktoria Plzeň, kde by se chlapec mohl dále rozvíjet ve svém nadání. Přestup ovšem není možné uskutečnit, jelikož by na kroužek neměl chlapce kdo doprovázet. Mladší děti jsou na kroužky doprovázeny staršími svěřenci z DD, kteří mnohdy musí čekat po celou dobu kroužku, aby poté odvedli dítě zpět do domova. Bohužel tak i oni přicházejí o čas na rozvíjení svých schopností.

Pro zjištění vizí a snů dětí do budoucnosti bylo zajímavé sledovat, na co se děti nejvíce těší. Bylo jen na dotazovaných dětech, zda jejich odpověď k těšení bude z dlouhodobého nebo z krátkodobého hlediska. Bylo důležité, co se jim jako první věc vybaví. Vzhledem k faktu, že byl průzkum prováděn během školního roku, těsně po ukončení prvního pololetí, není překvapivé, že mnoho dětí jako svoji odpověď uvedlo, že se těší na dovolenou, dále na konec školní docházky, na volno, na léto, na prázdniny, na víkend a na tábor, viz kapitola Výsledky, tabulka 6. Je pravděpodobné, že pokud by výzkum probíhal během prázdnin, odpovědi by se lišily. Pouze jediná komunikační

partnerka z DD uvádí, že se těší, až bude bydlet se svým bratrem. Jiná dívka vypovídá, že se těší: „*Až budu dospělá a budu si moct dělat co chci, chci se už konečně osamostatnit.*“ Jeden chlapec míní, že se těší na návštěvu svojí babičky. Děti dále odpověděly, že se těší na Ligu mistrů, na Vánoce, na lyže do Alp, a na odstranění rovnátek. Pouze jeden chlapec, z DD, odpověděl, že ani neví, na co se těší. Což mě opět vede k zamyšlení se nad tím, jaké možnosti děti z DD mají, aby se zasnily. Jak je vůbec možné, že někdo neví, co si přeje, čím chce být, na co se těší?

Výzkumná otázka, která měla za účel zjistit, jak si děti žijící v DD představují svoji budoucnost, byla naplněna. Děti nemají jasnou představu, ani mimořádné plány, co se jejich budoucího života týče. Když už nějaký sen mají (například stát se veterinářkou, jezdčyní apod.), o svůj cíl se nesnaží usilovat a raději zvolí tu jednodušší cestu. Troufám si říci, že vzhledem k odpovědím, které mi byly řečeny, jsou děti z rodiny více ctižádostivé a projevují vyšší míru aspirací.

Vychovatel nemá čas věnovat se každému dítěti individuálně. Tento problém by se mohl vyřešit zvýšením personální obsazenosti. Děti by pak mohly být doprovázeny na jakémkoliv kroužku druhým vychovatelem, bez ohledu na vzdálenost. Stejně tak při učení by dítě jistě dosáhlo zlepšení svého prospěchu díky individuálnějšímu přístupu. Domnívám se, že vyšší počet personálu by byl pro státní kasu výhodnější. Děti by měly šanci studovat kvalitnější školy, tedy získat lepší zaměstnání a odvádět tak pravděpodobně více peněz do státního rozpočtu. Jednalo by se o investici, která by mohla zmírnit například i riziko kriminality, závislosti na návykových látkách apod. V rámci mých docházek do DD se práce vychovatelů omezovala především na „dozor“, než na individuální rozvoj svěřenců.

Tento výzkum si neklade za cíl dokonalé vyřešení problému. Nepodpoří ho ani fakticky omezený počet komunikačních partnerů. Přesto by tato práce měla posloužit jako základ pro rozsáhlejší výzkum, který se bude do hloubky věnovat otázkám, které tato práce nastoluje.

6 ZÁVĚR

Jaké vize a sny do budoucnosti mají děti, které žijí v dětských domovech? Jsou odlišné oproti přáním dětí z běžných rodin, jestli ano, v čem se liší? Na tyto otázky jsem se snažila najít v této práci odpověď.

Cílem práce bylo *zjistit, jaké vize a sny mají děti v preadolescentním věku, žijící v dětském domově, oproti dětem, které vyrůstají v běžné rodinné výchově*. Tento cíl byl naplněn díky kvalitativnímu výzkumu, metodou polostandardizovaných rozhovorů, který mi poskytl mnoho cenných informací o tom, jak si děti představují svoji budoucnost.

Výzkumná otázka zněla: *Jaký je profil snů o budoucnosti, dítěte v preadolescentním věku, vyrůstajícím v dětském domově?*

Výsledky ukázaly, že vysněný výběr povolání se u dětí žijících v DD oproti dětem žijících v rodině liší. Děti z DD měly nižší cíle do budoucnosti, než děti z rodiny. Z odpovědí komunikačních partnerů bylo zjištěno, že děti z DD si méně věří a nemají jasnou představu, jakému povolání by se chtěly věnovat. Raději si zvolí studium, které je bude méně bavit, než aby musely změnit místo bydliště. Dále bylo zjištěno, že se bojí se ztráty svých jistot. Nelpí tedy tolik na své profesní kariéře.

Celkově si mnoho dotazovaných dětí přálo „domácího mazlíčka“. U žádného dítěte z DD nebylo největší tužbou návrat do rodiny. Několik dětí z rodiny by si přálo cestovat. Takové přání nemá žádné z dotazovaných dětí z DD.

Koníčky a zájmy dětí se nijak výrazně nelišily u dětí z DD od dětí z rodiny. Jejich „hobby“ byl většinou sport, umělecká činnost nebo hudební nástroj. Jen tři komunikační partneři uvádějí mezi své záliby počítač. Dva chlapci z rodiny uvádějí jako svoji zálibu bojový sport, konkrétně karate a řecko - římský zápas.

Na otázku, na co se nejvíce těší, bylo majoritně odpovězeno, že na léto, na dovolenou, na prázdniny, na volno a na konec školního roku, dále na víkend a na tábor. Tyto odpovědi byly velice podobné u obou skupin komunikačních partnerů. Jelikož byl výzkum uskutečněn během školního roku, nebyly odpovědi nijak zvlášť překvapivé. Dále se jedna z komunikačních partnerek z DD těší na bydlení s bratrem.

Dotazovaný chlapec se těší za svoji babičkou. Dále bylo uvedeno dívkou žijící v DD, že se těší, až bude dospělá. Vzhledem k těmto odpovědím je možné říci, že u dětí z DD bývá těšení „hlubšího“ rázu.

Je tedy možné konstatovat, že cíl byl splněn, výzkumná otázka byla zodpovězena.

Práce může pomoci vychovatelům z ústavních zařízení, stávajícím či budoucím rodičům, ale i široké veřejnosti najít odpovědi na to, co si jejich dítě přeje. To může vést ke zlepšení podmínek dětí.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:

1. Analýzy: 11000 dětí v ČR žije v ústavní péči. In: *Či je dítě* [online]. © Copyright Vhled 2011 [cit. 2013-02-10]. Dostupné z WWW: <http://cijedite.cz/?nav=temata/analyzy/analyzy.html&comment=22>.
2. ARCHEROVÁ, Caroline. *Dítě v náhradní rodině: Nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. s. 119. ISBN 80-7178-578-4.
3. BEDRNOVÁ, Eva et al. *Management osobního rozvoje: duševní hygiena, sebeřízení a efektivní životní styl*. Praha: Management Press, 2009. s. 263. ISBN 978-80-7261-198-0.
4. BECHYŇOVÁ, Věra et al. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: IREAS, o. p. s. 2007. s. 236. ISBN 978-80-86684-47-5.
5. BOTOVÁ, Antonie a kol. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: Triada-poradenské centrum, 2008. s. 68. ISBN 978-80-254-3353-9.
6. BRANDON, Marian, Liz TRINDER a SCHOFIELD Gillian. *Social work with children*. United Kingdom: Palgrave Macmillan, 1998. s. 232. ISBN 97-80-3336-5857-4.
7. BŘEZINOVÁ, Taťána. *Marika píše Vincimu: Osudy a příběhy dětí vyrůstajících v dětských domovech*. Praha: Calder, 2007. s. 129. ISBN 978-80-86684-47-5
8. CARR-GREGG, Michael a Erin SHALE. *Puberťáci a adolescenti: Průvodce výchovou dospívajících*. Praha: Portál, 2010. s. 197. ISBN 978-80-7367-662-9.

9. CARR-GREGG, Michael. *Psychické problémy v dospívání*. Praha: Portál, 2012. s. 144. ISBN 978-80-262-0062-8.
10. Co je dospívání ? In: *Vaše dítě* [online]. © 2004 - 2013 VašeDěti.cz [cit. 2013- 02-20]. Dostupný z WWW: <http://www.vasedeti.cz/vychova/ostatni-vychova/co-je-dospivani/#comments>.
11. COLTON, M., R. SANDERS a M. WILLIAMS. *An Introduction to working with children: A guide for social workers*. New York: Palgrave, 2001. s. 267. ISBN 0-333-69308-6.
12. ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 1. 7. 2002 Sb. O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivní výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů [online]. Poslední aktualizace 27. 3. 2002 [cit. 2013-02-17]. Dostupný z WWW: <http://aplikace.masmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>.
13. DONOVANOVÁ, Angela. *Přání: a sny se mění ve skutečnost*. Praha: Ikar, 2012. s. 248. ISBN 978-80-249-1831-0.
14. DUNOVSKÝ, Jiří a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. s. 248. ISBN 80-7169-192-5.
15. DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing, 1999. s. 279. ISBN 80-7169-254.
16. ERBOVÁ, Naďa. *Výroční zpráva o činnosti dětského domova Domino 2011/2012* [online]. Poslední aktualizace 25. 10. 2012 [cit. 2013-02-19]. Dostupný z WWW: <http://ddomino.webgarden.cz/rubriky/dokumenty>.

17. GOTTWALDOVÁ, Martina a kol. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života: metodická příručka Poradenského centra pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou Centra J. J. Pestalozziho Chrudim*. Chrudim: Centrum J. J. Pestalozziho, 2006. s. 45. Dostupné z WWW:http://www.otevridvere.cz/download/metodicka_prirucka.pdf.
18. JEDLIČKA, Richard et al. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. s. 478. ISBN 80-7312-0-38-0.
19. JEDLIČKA, Richard. *Výchovné problémy s žáky z pohledu hlubinné psychologie*. Praha: Portál, 2011. s. 248. ISBN 978-80-7367-788-6.
20. KALINOWSKI Marian a Jerzy PELKA. *Zarys dziejów reswjalizacje nieletnich*. Warszawa: Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegazewskiej, 2003. ISBN 83-87-079-87-1.
21. KIRBY, Mark et al. *Sociology in Perspective AQA Edition*. Great Britain: Heinemann Educational, 2000. s. 831. ISBN 0-435-33160-4.
22. KOVAŘÍK, Jiří a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004. s. 167. ISBN 80-7178-957-7.
23. KOZLOVÁ, Lucie. *Výzkum v sociální oblasti: výzkumné přístupy* [online]. Poslední aktualizace 16. 4. 2004 [cit. 2013-03-18]. Dostupný z WWW: http://www.eamos.cz/amos/ksb/externi/ksb_305/index.htm.
24. KUBÍČKOVÁ, Hana. *Dítě-rodina-instituce: aneb jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2011. s. 116. ISBN 978-80-7464-017-9.
25. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2.vyd. Praha: Grada, 2006. s. 368. ISBN 80-247-1284-9.

26. LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. 4. vyd. Praha: Carolinum, 2011. s. 399. ISBN 978-80-246-1938-5.
27. LANGMEIER, Josef, Dana KREJČÍŘOVÁ a LANGMEIER Miloš. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 2. vyd. Praha: H&H, 2002. s. 132. ISBN 80-7319-016-8.
28. MACEK, Petr a Lenka LACINOVÁ. *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister & Principal, 2012. s. 200. ISBN 978-80-87474-46-4.
29. MACEK, Petr. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. s. 207. ISBN 80-7178-348-X.
30. MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada, 1999. s. 143. ISBN 80-7169-897-0.
31. MATĚJČEK, Zdeněk et al. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: portál, 1999. s. 183. ISBN 80-7178-304-8.
32. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. 3. vyd. Praha: Portál, 1994. s. 108. ISBN 80-7178-853-8.
33. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 4. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 143. ISBN 978-80-7367-325-3.
34. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. s. 83. ISBN 80-85282-83-6.
35. MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2005. s. 445. ISBN 8024610566.

36. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010. s. 183. ISBN 978-80-7367-739-9.
37. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Slon, 2003. s. 161. ISBN 80-86-429-19-9.
38. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. s. 384. ISBN 80-7178-549-0.
39. MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. 2. vyd. Praha: Slon, 1999. s. 159. ISBN 80-85850-76-1.
40. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Grada, 2006. s. 332. ISBN 80-247-1362-4.
41. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: SLON, 2006. s. 311. ISBN 80-86429-58-X.
42. OPRAVIL, Milan. Mýty o ústavní výchově. In: *Učitelské noviny* [online]. © 2010-2012 Učitelské noviny. [cit. 2013- 02-20]. Dostupný z WWW: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5768&PHPSESSID=5451853d48d6f6693fe5dd60abe4d0eb>.
43. ORVIN, George H. *Dospívání: Kniha pro rodiče*. Praha: Grada, 2001. s. 180. ISBN 80-247-0124-3.
44. PAVLAS, Ivan. *Výkonová motivace a interpersonální potřeby*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2011. s. 132. ISBN 978-80-7464-021-6.
45. PIPEKOVÁ Jarmila a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paldo, 1998. s. 70. ISBN 80-85931-65-5.

46. PLAMÍNEK, Jiří. *Tajemství motivace: Jak zařídit, aby pro vás lidé rádi pracovali – 2., doplněné vydání*. 2. vyd. Praha: Grada, 2010. s. 127. ISBN 978-80-247-3447-7.
47. Potřeba změny systému náhradní rodinné péče. In: *Federace dětských domovů* [online]. Poslední aktualizace 20. 1. 2011 [cit. 2013- 02-20]. Dostupný z WWW: <http://www.fddcr.cz/sites/default/files/Zmenasystemu.pdf>.
48. ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. 6. vyd. Praha: Grada, 2010. s. 208. ISBN 978-80-247-3133-9.
49. SMÉKAL, Vladimír, Lenka LACINOVÁ a KUKLA Lubomír (eds.). *Dítě na prahu dospívání*. Brno: Barrister a Principal, 2004. s. 268. ISBN 80-86-598-84-5.
50. Statistické ročenky školství 2011/2012- výkonové ukazatele: H1.1 Zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy-počet zařízení, kapacita, děti a mládež-podle zařízení a zřizovatele. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. In: *Statistické ročenky školství, výkonové ukazatele* [online]. Praha: © MŠMT 2013 [cit. 2013-02-03]. Dostupné z WWW: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>.
51. ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007. s. 143. ISBN 978-80-7367-318-5.
52. VELEMÍNSKÝ, Miloš et al. *Vybrané kapitoly z pediatrie*. 6. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých, 2009. s. 176. ISBN 978-80-7394-182-6.
53. VÝROST, Josef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie: druhé přepracované vydání*. Praha: Grada, 2008. s. 112. ISBN 978-80-247-1428-8

54. ZELENÁ, Martina a Alžběta KLÉGROVÁ. *Podpora rodiny*. 2. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. s. 32. ISBN 80-86991-67-9.
55. ZMUDA, Petr. V ústavu a přece jako v “rodině“. In: *Či je dítě* [online]. © 2011 Vhled o. s. [cit. 2013- 04-20]. Dostupný z WWW: <http://www.cijedite.cz/?nav=priklady-praxe/27-v-ustavu-a-prece-jako-v-.html>.

8 PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Příloha 1: Dětské domovy – počet zařízení a kapacity podle území

Příloha 2: Počet dětí ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy

Příloha 3: Obrázek dítěte z dětského domova

Příloha 1: Dětské domovy – počet zařízení, kapacita – podle území

Území	Počet zařízení celkem	Lůžková kapacita	Počet ložnic pro děti	Skupinové byty	Lůžka pro děti v bytech	Počet skupin
Česká republika	147	5086	1361	280	1933	623
Praha	3	135	44	14	67	16
Hlavní město Praha	3	135	44	14	67	16
Střední Čechy	18	608	183	17	136	74
Středočeský kraj	18	608	183	17	136	74
Jihozápad	16	630	141	53	327	76
Jihočeský kraj	9	340	67	26	186	39
Plzeňský kraj	7	290	74	27	141	37
Severozápad	22	985	211	61	467	124
Karlovarský kraj	5	220	44	16	118	28
Ústecký kraj	17	765	167	45	349	96
Severovýchod	22	729	177	38	296	85
Liberecký kraj	7	240	70	11	88	28
Královéhradecký kraj	8	302	54	22	167	35
Pardubický kraj	7	187	53	5	41	22
Jihovýchod	23	628	152	37	285	79
Kraj Vysočina	10	263	115	2	4	33
Jihomoravský kraj	13	365	37	35	281	46
Střední Morava	24	672	225	31	188	84
Olomoucký kraj	12	378	142	9	72	47
Zlínský kraj	12	294	83	22	116	37
Moravskoslezsko	19	699	228	29	167	85
Moravskoslezský kraj	19	699	228	29	167	85

Zdroj: Statistické ročenky školství 2011/2012- výkonové ukazatele: H1.1 Zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy-počet zařízení, kapacita, děti a mládež-podle zařízení a zřizovatele. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. In: Statistické ročenky školství, výkonové ukazatele [online]. Praha: © MŠMT 2013 [cit. 2013-02-03]. Dostupné z WWW: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>.

Tabulka v Příloze 2 udává, kolik DD v ČR existuje. Pojednává o tom, kolik je v určitém kraji DD, jakou mají kapacitu lůžek pro děti, kolik je v kterém kraji skupinových bytů a kolik je v DD skupin.

Příloha 2: Počet dětí starších 3 let ve školských zařízeních ústavní výchovy

Zdroj: *Analýzy: 11000 dětí v ČR žije v ústavní péči. In: Čí je dítě [online]. © Copyright Vhled 2011 [cit. 2013-02-10]. Dostupné z WWW: <http://cijedite.cz/?nav=temata/analyzy/analyzy.html&comment=22>.*

Tabulka znázorňuje nárůst počtu dětí u školských zařízení pro výkon ústavní výchovy, který byl zkoumán od roku 2001 do roku 2010, u dětí, které jsou starší 3 let.

Příloha 3: Obrázek psa nakreslený chlapcem z dětského domova

Zdroj: vlastní výzkum

Na obrázku je pes nakreslený jedenáctiletým chlapcem z DD. Na obrázku má pes početné množství misek na jídlo a pití. Chlapec tuto skutečnost zdůvodnil tak, že kdyby „páníčkové“ zapomněli dát psovi najíst a napít, tak aby měl dostatečné množství jídla a pití připraveného dopředu. Z obrázku vyplývá silná deprivace u chlapce.